

Diplomová práce

2012

Tereza Jiroušková

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra filosofie a religionistiky

Diplomová práce

Lidská práva a práva zvířat

Vedoucí práce: Doc. Tomáš Machula, Ph.D., Th.D.

Autor práce: Bc. Tereza Jiroušková

Studijní obor: Filosofie

Forma studia: prezenční

Ročník: druhý

2012

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

30. března 2012

Děkuji vedoucímu diplomové práce Doc. Tomáši Machulovi, Ph.D., Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 PŘIROZENOPRÁVNÍ TEORIE A LIDSKÁ PRÁVA.....	9
1.1 ŘECKÁ FILOSOFIE.....	11
1.1.1 SOFISTÉ.....	11
1.1.2 PLATÓN.....	13
1.1.3 ARISTOTELÉS.....	16
1.1.4 STOIKOVÉ.....	18
1.2 STŘEDOVĚKÁ FILOSOFIE.....	19
1.2.1 AUGUSTIN.....	20
1.2.2 TOMÁŠ AKVINSKÝ.....	21
1.3 PŘIROZENOPRÁVNÍ TEORIE 17. A 18. STOLETÍ.....	22
1.3.1 HUGO GROTIUS.....	24
1.3.2 THOMAS HOBBS.....	25
1.3.3 CHARLES LOUIS MONTESQUIEU.....	27
1.3.4 JOHN LOCKE.....	28
1.3.5 JEAN JACQUES ROUSSEAU.....	30
1.4 POJETÍ LIDSKÝCH PRÁV V 19. STOLETÍ.....	32
1.4.1 TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK.....	33
1.4.2 JOHN AUSTIN.....	35
1.5 PŘIROZENOPRÁVNÍ TEORIE 20. STOLETÍ.....	35
1.5.1 JOHN RAWLS.....	36
1.6 IDEA LIDSKÝCH PRÁV V NÁBOŽENSTVÍCH.....	38
1.6.1 KŘESŤANSTVÍ.....	39

1.6.1.1	STARÝ A NOVÝ ZÁKON	40
1.6.2	ISLÁM	41
2	VÝVOJ NAŠEHO VZTAHU K ZVÍŘATŮM	44
2.1	PRAVĚK	45
2.2	INDIÁNI	46
2.3	ZVÍŘATA V NÁBOŽENSTVÍCH	48
2.3.1	ŽIDOVSTVÍ	48
2.3.2	KŘESŤANSTVÍ	50
2.3.3	ISLÁM	52
2.4	STAROVĚKÉ ŘECKO	54
2.4.1	ARISTOTELÉS	54
2.5	STŘEDOVĚK	55
2.5.1	TOMÁŠ AKVINSKÝ	56
2.6	HUMANISMUS A MICHAEL DE MONTAIGNE	58
2.7	NOVOVĚK	59
2.7.1	RENÉ DESCARTES	59
2.7.2	DAVID HUME	61
2.7.3	JEREMY BENTHAM	62
2.8	CHARLES DARWIN	64

3	SOUČASNÉ ARGUMENTACE ZA PRÁVA ZVÍŘAT	66
3.1	SPECIESISMUS.....	68
3.2	ZASTÁNCI PRÁV ZVÍŘAT – „RIGHTISTÉ“	70
3.2.1	TOM REGAN.....	70
3.2.2	PROJEKT LIDOOOP.....	72
3.3	ZASTÁNCI ŽIVOTNÍ POHODY ZVÍŘAT – „WELFARISTÉ“	72
3.4	UTILITARISMUS.....	73
3.4.1	PETER SINGER.....	74
3.5	ODPŮRCE PRÁV ZVÍŘAT – TIBOR MACHAN.....	76
	ZÁVĚR.....	77
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	80
	SEZNAM PŘÍLOH.....	86
	PŘÍLOHA I. HOBBSŮV LEVIATHAN	87
	PŘÍLOHA II. RAWLSŮV DIAGRAM.....	88
	PŘÍLOHA III. JESKYNĚ LASCAUX.....	89
	ABSTRAKT	91
	ABSTRACT.....	92

ÚVOD

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila „Lidská práva a práva zvířat“, neboť v současné době jsou jak lidská práva, tak i práva zvířat často zmiňovaným a diskutovaným tématem.

Přestože se zdá, že jsou lidská práva otázkou posledních let, ve skutečnosti můžeme jejich kořeny nalézt již v antice, kde byla většinou označována jako přirozená práva. Lidská práva jsou chápána jako jisté morální principy, které si můžeme nárokovat, neboť jsou platné pro všechny, a které náležejí každému jedinci od narození. Zdá se tedy, že lidská práva garantují všechny státy všem jedincům, a přesto si můžeme všimnout, že jsou každý den, každou minutu některými lidmi porušována. Neustále dochází k neoprávněnému napadání nevinných lidí, dokonce v některých případech dochází i k mučení lidí, např. při vojenských vyšetřováních. A přesto říkáme, že žijeme v pokrokové společnosti 21. století. Některá naše porušení základního práva na život na nás spíše vrhají stín středověku. To je důvod, proč je bádání nad problémem lidských práv stále aktuální a potřebné.

Práva zvířat jsou poměrně novým fenoménem, přestože si můžeme všimnout, že již ve starověku se objevují první myšlenky o správném chování ke zvířatům, např. pythagorejci. Avšak moderní hnutí za práva zvířat jako takové vzniká až ve 20. století. Každý z nás musel alespoň jednou v životě přemýšlet nad tím, zda má člověk ve vesmíru opravdu takové výsadní postavení, které ho opravňuje k tomu, aby zacházel se zvířaty tak, jak se mu zlíbí.

Je nutné přiznat, že ve vnímání lidstva existuje všeobecně zakořeněný názor, podle kterého jsou práva jen otázkou člověka, neboť právě člověk je pánem tvorstva a ostatní živočichové mu jsou podrobni. V podstatě si velká část lidí myslí, že zvířata tu jsou jen proto, aby člověku sloužila. Přesto se najdou i tací, kteří se k těmto názorům staví do opozice. Podle nich bychom se k zvířatům měli chovat s úctou a respektem. Měli bychom je brát jako součást lidského prostředí. Koneckonců naše schopnost rozumového vnímání a schopnost řeči nás přece nečiní nadřazenými nad ostatními

bytostmi. Vždyť i ostatní bytosti, stejně jako lidé, touží po životě, rodině, úctě či respektu. Tak co nás tedy vede k rozlišování na „my“ (lidí) a „oni“ (zvířata)?

Ve své práci se především pokusím o nastínění historického vývoje lidských práv, poukážu na provázanost historického pojetí lidských práv se současným chápáním těchto práv a dále představím vývoj našeho proměnlivého vztahu ke zvířatům, počínaje pravěkem a konče současností. Jak lidská práva, tak práva zvířat jsou velice problematickými a obširnými tématy, a právě z tohoto důvodu si nekladu za cíl předložit celkový výčet všech argumentací.

Diplomová práce je strukturována do několika kapitol. První kapitola „Přirozenoprávní teorie a lidská práva“ nastiňuje vývoj přirozenoprávní teorie až k modernímu pojetí lidských práv, a to jednak u významných filosofických myslitelů a jednak v pojetí různých světových náboženství. Snažím se zde představit jednotlivá období dějin a události, které vývoj této teorie ovlivňovaly. Druhá kapitola se zabývá vývojem našeho vztahu ke zvířatům. Výklad začíná u nejstaršího období našich dějin, tedy pravěku, ze kterého sice nemáme dochované písemné výpovědi, ale máme jeskynní malby, ze kterých vyplývá, že si pravěcí lidé zvířat vážili. Dále se v této kapitole zabývám vztahem ke zvířatům u indiánů, protože právě u nich si můžeme povšimnout nejbližšího vztahu, dokonce přímého propojení se zvířaty, neboť se považují za potomky zvířat. Samozřejmě zde nechybí výklad vztahu ke zvířatům v jednotlivých náboženstvích a u jednotlivých filosofů. V poslední kapitole „Současné argumentace za práva zvířat“ se snažím představit myšlenky současných myslitelů a vyřešit otázku, zda je možné hovořit o právech zvířat. Je vůbec možné aplikovat na zvířata stejný model práv, jaký má člověk?

Materiál k napsání diplomové práce jsem čerpala z některých českých a zahraničních titulů, jejichž seznam uvádím v příloze.

1 PŘIROZENOPRÁVNÍ TEORIE A LIDSKÁ PRÁVA

V současné době je pojem „lidská práva“ často zmiňován, přestože se nejedná o moderní záležitost, ba naopak. Kořeny lidských práv můžeme nalézt již u antických myslitelů. Ve všech dobách se našli velcí myslitelé, kteří se věnovali tématu lidských práv v pojetí různých historických podmínek, situací, či hledisek. Dnes se tímto problémem zabývají různé vládní a mimovládní organizace a především orgány OSN. O téma lidských práv se zabývají téměř všichni - spisovatelé, filosofové, sociologové, teologové, právníci, diplomaté i ekonomové. Jedná se o problematiku každého státu. Lidská práva určují postavení člověka ve společnosti a provázejí ho celým jeho životem. Týkají se jak jeho soukromého života, tak jeho postavením ve společnosti, dokonce se dotýkají i našich duševních potřeb. Je sice pravda, že bez nějakých práv a svobod můžeme existovat, ale nemůžeme vést důstojný život, který nám umožní rozvinutí našich schopností a uspokojování duševních potřeb. Míra lidských práv a svobod, která je tolerována, odráží situaci v každé zemi.¹

Ve všech historických i současných okruzích se objevuje smýšlení o potřebě morálního respektu k lidské osobě. Jsou to právě lidská práva, která jsou pojímána jako univerzálně platné mravní normy společenského života, jimiž se zabývá filosofická disciplína, etika.²

Lidská práva má každý člověk a zároveň je každý člověk povinen tato práva respektovat. „*Uznání přirozené důstojnosti a rovných, nezczitelných práv členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě.*“³

¹ Srov. KOHNOVÁ, J. *Člověk a lidská práva: Dokumenty OSN k lidským právům*. Praha: Horizont, 1969. Kapitola: Mezinárodní ochrana lidských práv, s. 82 - 83. ISBN neuvedeno.

² Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva: Jejich přirozenoprávní základ*. Praha: Vyšehrad, 2010. s. 11. ISBN 978-80-7429-036-7.

³ KOHNOVÁ, J. *Člověk a lidská práva: Dokumenty OSN k lidským právům*. Praha: Horizont, 1969. Kapitola: Všeobecná deklarace lidských práv, s. 7. ISBN neuvedeno.

S lidskými právy jsou úzce spjaty otázky po jejich zdůvodnění: Proč máme respektovat lidská práva? Odpovědi na otázky zdůvodnění pocházejí ze dvou různých zdrojů. Prvním zdrojem byla křesťanská tradice, která kladla důraz na důstojnost lidské osoby. Druhým zdrojem byla řecká filosofická tradice, podle níž plynou mravní zákony z lidské přirozenosti. „*Iura natura sunt immutabilia.*“⁴ Tyto zákony stanovují, jaká má člověk práva a povinnosti vůči jiným lidem. Jedná o tzv. myšlenku přirozenoprávní teorie.⁵

Přirozenoprávních teorií bylo koncipováno velké množství, ale přesto je můžeme rozdělit do dvou skupin. Jednou skupinou budou teorie, které nazýváme „klasické“. Jedná se především o teorie navržené v antice a středověku. Jejich charakteristickým znakem je hledání posledního zdůvodnění společenských mravních norem v principu, který člověka přesahuje, tedy v transcendenci. Druhou skupinou přirozenoprávních teorií, jsou osvícenské teorie. Přestože mají osvícenské teorie mnoho společného s klasickými teoriemi, neboť se z nich vyvinuly, liší se tím, že společenské mravní normy vycházejí z lidské přirozenosti či rozumu, nikoliv z nějakého „vyššího principu“.⁶

Aneb jak se píše v deklaraci lidských práv: „*Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovni co do důstojnosti a práv. Jsou nadáni rozumem a svědomím a mají spolu jednat v duchu bratrství.*“⁷

⁴ Přirozená práva se nedají změnit; Institutiones Iustiniani 1, 2, 11. In: KINCL, J., Urfus, V. *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990. s. 434. ISBN 80-7038-134-5.

⁵ Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva: Jejich přirozenoprávní základ*. Praha: Vyšehrad, 2010. s. 31-32. ISBN 978-80-7429-036-7.

⁶ Tamtéž, s. 31 – 32.

⁷ KOHNOVÁ, J. *Člověk a lidská práva: Dokumenty OSN k lidským právům*. Praha: Horizont, 1969. Kapitol: Všeobecná deklarace lidských práv, s. 8. ISBN neuvedeno.

1.1 ŘECKÁ FILOSOFIE

Řecká filosofie, či období antiky můžeme považovat za kolébku přirozeného práva. V antice vyjadřovala přirozená práva jakýsi poměr mezi člověkem a veškerenstvím. Bylo to vše, co umožňovalo rozvinutí našich možností obsažených v entelechii člověka.⁸

Myslitelé, jako byl Sókrates a sofisté, se přestávají zabývat pozorováním přírody, ale přesouvají se do oblasti společnosti. Soustřeďují se především na společenský život a řešení antropologických otázek.⁹

Představy o lidských právech nacházíme především v myšlenkách o ideálním státním zřízení. Objevují se zde jistá pravidla, jimiž se lidé ve společnosti řídí, a právě tato pravidla můžeme považovat za první známky nauky o lidských právech. Antické učení o ideálním státě je vystavěno především na nesoběstačnosti jedince a na přirozeném pudu žít ve společenství s jinými lidmi. Stát tak byl pojmán jako přirozená a dobrá instituce, kdežto člověk byl chápán jen jako součást celku.

1.1.1 SOFISTÉ

Sofisté byli považováni za první učitele. Učili tehdejší lid jak myslet, jak mluvit, či jak správně argumentovat. Umět argumentovat pro a zároveň proti v nějaké otázce bylo tehdy žádoucí. Avšak veřejné mínění o sofistech bychom mohli rozlišit do dvou skupin. První skupinou byli jejich přívrženci, kteří jejich učení vyhledávali a nezdráhali se za něj zaplatit. Druhou skupinou byli lidé, kteří je odsuzovali a považovali je za šarlatány a za mravně pochybné intelektuály, jež se zaměřují zejména na vnější efekt.

⁸ Srov. KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. s. 87. ISBN 80-04-25384-9.

⁹ Srov. KESSIDI, F. CH. *Sókratés*. Praha: Svoboda, 1980. s. 43. ISBN neuvedeno.

Sofisté byli první filosofové, kteří provedli rozlišení mezi zákony vytvořenými lidským zákonodárcem, tzv. pozitivními zákony, a mezi tzv. přirozenými zákony, které jsou platné nezávisle na tom. Přesto jim současní historikové přisuzují vážnější povahu, neboť považují sofistiku za základ evropského osvícenství.

Obyvatelé tehdejšího Řecka se věnovali rozlišení mezi tím, co platí v lidské společnosti od přirozenosti a co je jen umělým výtvořem. Bez toho, co platí přirozeně, se nedá za žádných okolností obejít, ale bez toho, co vzniklo jako umělý výtvoř člověka, se naopak obejdeme snadno.¹⁰ Právě toto rozlišení mezi tím, co je přirozené (fysis), a tím, co je vytvořeno uměle (techné), hrálo důležitou roli v nastávajících filosofických tendencích.

I učení sofistů se v názorech rozcházelo. Někteří, jako např. Antifón, zastávali názor, že lidé jsou si od přirozenosti rovni a že lidský zákon slouží k potlačování a omezení svobody slabých od silnějších. Jiní, např. Kalliklés, naopak zaujímali stanovisko, že lidský (umělý) zákon potlačuje silnější, protože neumožňuje, aby silnější lidé uplatnili svou převahu. Podle Kallikla „...sama příroda ukazuje, že je spravedlivé, aby lepší měl více než horší, a mocnější než méně mocný. A že tomu tak jest, je zhusta vidět i u jiných tvorů i mezi lidmi v celých obcích a rodech, že totiž to je podstatná známka spravedlnosti, aby silnější vládl slabšímu a měl více nežli on. ... Ale ti, myslím, dělají tyto věci podle přirozeného pojmu spravedlnosti a, bůh je svědek, podle přirozeného zákona, a ne snad podle toho, který si my dáváme.“¹¹ Dle něj namlouváme těm nejsilnějším, že je nutné zachovávat rovnost, ve které spočívá spravedlivé. Ale Kalliklés věří, že se jednou najde nadaný muž, který unikne tomuto konzervativnímu přístupu a povstane proti nepřirozeným zákonům. A pak zazáří přirozené právo.¹² Stejně tak pro Thrasymacha je spravedlivé to, co je prospěšné silnějšímu.¹³

¹⁰ Takovéto rozlišení vznikalo na základě konfrontace Řeků s různými koloniemi (např. při stěhování), kdy se dalo všimnout odlišných společenských zřízení.

¹¹ PLATÓN, *Gorgias*, 3. vyd. Praha: Oikoymenh, 2000. 483d-483e. ISBN 80-85241-21-8.

¹² Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva: Jejich přirozenoprávní základ*. Praha: Vyšehrad, 2010. s. 33-34. ISBN 978-80-7429-036-7.

¹³ Srov. PLATÓN, *Ústava*. 2. vyd. Praha: Oikoymenh, 2001. 338c. ISBN 80-86005-28-3.

Sofisty často kritizoval Sókratés, a to i přes to, že se stejně jako oni zaměřuje více na člověka. Sókrates říká, že přirozenost člověka nepřipouští, že by si někdo přál zlo. Pokud tedy člověk ví, co je dobré, pak nechce zlo. „*Zlé věci nikdo úmyslně nepodstupuje, ani ty, o kterých se domnívá, že jsou zlé, neboť není to, jak se podobá, v přirozenosti člověka, aby chtěl podstupovat ty věci, které jsou podle jeho mínění zlé, místo dobrých.*“¹⁴ Sókratés chtěl dokázat, že mravní jednání je spojeno s konáním dobra, neboť poznání dobra zahrnuje i volbu dobra. Podle Sókrata jsou lidé spravedlivější, když vykonávají nějakou užitečnou činnost. Proto svoboda a štěstí spočívá v činném životě. Sókratés často zaměňuje pojmy spravedlivý a zákonný. Je třeba zmínit, že zákony, které ustanovil lidský zákonodárce, považuje Sókratés za neporušitelné. V rozhovoru se sofistou Hippiem z Elidy dochází k závěru, že zákony státu jsou zapsané dohody, na kterých se dohodli občané a ve kterých vymezili, co se může dělat a co ne.¹⁵ Můžeme říci, že díky přístupu Sókrata a sofistů se filosofie zhumanizovala, neboť se neřešily problémy vesmíru, ale člověka a jeho života. Prótágorovými slovy bychom řekli, že věci bez člověka nemají stálou hodnotu, neboť „*měřítkem všech věcí je člověk; existujících, tak jak jsou, neexistujících, tak jak nejsou.*“¹⁶

1.1.2 PLATÓN

Pokud chceme vysvětlit pojetí práv u Platóna, je zapotřebí, abychom se na to podívali v širším kontextu. Platónovy názory na problematiku týkající se lidských práv lze odvodit až z jeho pojetí obce.¹⁷

¹⁴ KESSIDI, F. CH. *Sókratés*. Praha: Svoboda, 1980. s. 122-123. ISBN neuvedeno.

¹⁵ Tamtéž, s. 34-40.

¹⁶ KUBŮ, L. *Dějiny právní filozofie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 14. ISBN 80-244-0466-4.

¹⁷ Antické teorie o státě byly vybudovány na nesoběstačnosti jedince a přirozeném pudu po společenství, aby se tak vyplnila nesoběstačnost člověka. Stát tak byl pojímán jako instituce přirozená, dobrá a primární. Důležitou roli hrála u přirozenoprávního pojetí státu společenská smlouva, neboť byla jediným rozumným prostředkem pro vysvětlení vzniku státu.

In: KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. s. 88 – 89. ISBN 80-04-25384-9.

Obec je místem, kde se naplňuje smysl lidského života, a z tohoto důvodu nemůže člověk existovat sám. Tím, čím má člověk býti, se stává jen v obci, ve které je mu určeno jeho postavení. Veškerá naše činnost je zároveň občanskou funkcí. Zřejmě proto není v dokonalé obci místo pro soukromý život člověka. Lidská přirozenost odpovídá vždy jen jednomu určení.¹⁸ Obec tedy vzniká proto, že nikdo z nás není zcela soběstačný, ba naopak v mnoha věcech potřebujeme pomoc druhého, protože se nám řady věcí potřebných pro život nedostává. Z tohoto důvodu k sobě přibíráme další lidi a z tohoto seskupení nám následně vzniká obec. Protože v takto vzniklé obci přijímá jeden od druhého věci, kterých se mu nedostává, můžeme říci, že původem vzniku naší obce je naše potřeba (potřeba opatřovat potravu, obydlí, oděv a podobné věci).¹⁹

Každý z nás se rodí s jiným talentem, proto je každý způsobilý k jiné práci. „*Podle toho vykoná se všeho více a lépe i snáze, koná-li jeden člověk jednu věc podle své vrozené schopnosti a v pravý čas, prost starostí o všechno ostatní.*“²⁰ Pokud se tedy obec řídí touto zásadou, žije v harmonii, tj. v souladu s vesmírem. Harmonie obce znamená, že obec odpovídá zákonům vesmíru. Přímým odrazem její harmonie jsou politické zákony, protože jejich porušení by se projevilo v politickém životě. V obci se tak nevytváří jen dokonalé zákony, ale především i dokonalé respektování těchto zákonů. Poslušnost je zprostředkována prostřednictvím správné výchovy. Pokud je tedy v obci udržována řádná výchova, pak zde vyrůstají zdatní jedinci, kteří do sebe již v dětství přijali zákonnost. Zachování harmonie je proto důvod, proč obec pojímá celou osobnost a neponechává jí žádné soukromí. Každé soukromí funguje jako nemoc proti přirozenému řádu. Všechna pravidla našeho života jsou tak vyjádřena zákony harmonie. Jak v obci, tak v člověku se tato harmonie projevuje jako ctnost.²¹

¹⁸Srov. KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. s. 36. ISBN 80-04-25384-9.

¹⁹ Srov. Platón, *Ústava*. 2. vyd. Praha: Oikoyomenh, 2001. II, 369b – c. ISBN 80-86005-28-3.

²⁰Tamtéž, II, 370c.

²¹ Srov. KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. s.37–39. ISBN 80-04-25384-9.

Podle Platóna si jsou lidé od své přirozenosti nerovni a jeho roztrídění do tříd je výrazem rozdílu lidských přirozeností. Dokonalá obec se proto bude skládat ze tří tříd. První třídou budou vládci, jejichž úkolem bude obec řídit. Druhou třídou budou strážci, jejichž povinností bude chránit obec, a třetí třídou budou ostatní občané, kteří budou mít za úkol zajistit všechny ostatní věci (např. potravu). Mohli bychom říci, že zákony obce vyjadřují její morálně náboženský charakter.²²

Člověk nemá žádná práva, protože není chápán jako nezávislá osobnost. Skutečná osobnost je pouze obec a člověk je jen její částí. „*Obec je jednotlivec ve velkém.*“²³ Proto zde také neexistuje rodina, která je základem obce až u Aristotela. Člověk nemá sám o sobě žádnou hodnotu. To je základem Platónova přesvědčení, že slabá novorozeňata či nemocné staré lidi nemá cenu léčit, neboť z takových jedinců nemá obec žádného užitku a jsou pro ni pouhou přítěží. „*Lidé přicházejí a odcházejí, ale vlast trvá, dokud její zákon zůstává neotřesen. Zákon vlasti bylo absolutno, proti němuž nemůže být vzpoury, leda za cenu osobní zkázy a rozkladu společenství.*“²⁴

Mohlo by se nám zdát poněkud zvláštní, že Platón označuje jako nejhorší zřízení právě demokracii, která v současné době přetrvává téměř všude a která se nám dnes zdá jako nejlepší forma vlády. Je to právě moderní demokracie, která se dovolává deklarace lidských práv, svobody a rovnosti. Avšak u Platóna měla demokracie zcela odlišné rysy. Můžeme říci, že byla naopak popřením takovýchto hodnot. Rovnost zavádí tam, kde rovnost není, a tím porušuje přirozený řád věcí. A svoboda neznamená možnost člověka jít za svými cíli, ale směřovat ochotně k daným cílům. Za svobodného člověka je tak považován ten, kdo nemusí být nucen, aby žil podle daného řádu. Naopak člověk, který je násilím donucován, aby zachovával zákon, je nesvobodným, tedy otrokem.²⁵

²² Srov. KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. s. 40. ISBN 80-04-25384-9.

²³ Platón, *Ústava*. 2. vyd. Praha: Oikoymenh, 2001. II, 368e. ISBN 80-86005-28-3.

²⁴ KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. s. 49. ISBN 80-04-25384-9.

²⁵ Tamtéž, s. 46-47.

1.1.3 ARISTOTELÉS

Dalším významným filosofem, který měl vliv na vývoj přirozenoprávní nauky, byl Aristotelés. I on rozlišoval mezi přirozeným právem, které je nezávislé na člověku a má všude stejnou platnost, a mezi pozitivním (zákonným) právem, které je ustanoveno lidmi v podobě zákonů.²⁶ Aristotela můžeme považovat za obhájce přirozeného práva, ale zákonné právo, když už se na něm lidé shodnou, se musí také dodržovat.

Aristotelés poukazoval na základ práva, který vyplývá z ideálního řádu společnosti. Přirozené právo je nepsané právo, které nám dává příroda a Aristotelés ho považoval za nejdokonalejší, neboť odpovídá myšlence spravedlnosti. Přirozené právo je projevem boha v člověku, proto ho můžeme nazývat božským právem. Tato práva jsou věčná a neměnná, mají stejnou hodnotu a stejnou platnost na všech místech světa. Jsou nezměnitelná a nezávisí na souhlasu lidí. Můžeme říci, že si přirozené právo vynucuje uznání každé lidské bytosti.²⁷ Přirozené právo jako takové, má svůj původ v lidské přirozenosti, a proto je u Aristotela pojem přirozenosti velmi důležitý. Přirozenost věci znamená, že je ve věci přítomný nějaký princip jejích charakteristických vnějších projevů. Takovouto přirozenost nemůžeme nahlížet přímo, ale pouze ji usuzujeme z jejích vnějších projevů. Člověk sdílí přirozenost s určitým počtem sobě podobných jedinců. Za nejcharakterističtější znak přirozenosti člověka považuje Aristotelés řeč.²⁸

Je to právě člověk, který má jako jediný ze živočichů řeč – logos. Samozřejmě, že Aristotelés ostatním živočichům neupírá dorozumívání, ale na rozdíl od člověka se zvířata dorozumívají pouze pomocí hlasu. Ten je chápán jako prostředek pro vyjádření bolesti a slasti, proto ho mají i ostatní živočichové. Logos je jakási forma znaků, která se liší od pouhého hlasu. I zvířata jsou schopna navzájem si naznačovat. To je také

²⁶ Srov. ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*. Praha: Rezek, 2009. V, 1134a, 19 - 22. ISBN 80-86027-29-5.

²⁷ Srov. BOHÁČKOVÁ, R. *Dějiny právního myšlení*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 18-19. ISBN 80-210-1028-2.

²⁸ Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva: Jejich přirozenoprávní základ*. Praha: Vyšehrad, 2010. s. 35. ISBN 978-80-7429-036-7.

důvod, proč jsou schopna společného života, ale i tak je tato forma komunikace nedokonalá. Zůstává pouze na úrovni příjemného a nepříjemného. Naopak řeč je určena k tomu, aby uchopovala prospěšné a škodlivé, spravedlivé a nespravedlivé. Pouze člověk má smysl pro rozlišování toho, co je dobré a co je zlé; toho, co je spravedlivé a nespravedlivé. Člověk by tak měl nacházet své uskutečnění v dorozumění se se sobě rovnými, v dorozumívání, kterému jde o dobré a spravedlivé.²⁹

Člověk je od své přirozenosti považován za společenskou bytost. Aristotelés ho nazývá „zoon politikon“. Tato společenská povaha se projevuje především tím, že vytváří rodinné společenství. Rodiny a posléze dědiny jsou základem pro vznik obce. Vidíme zde rozdíl oproti Platónovi. Ten, jak jsme říkali, rodinu neuznává. Aristotelés zaujímá jakýsi střední postoj mezi jednotou státu a svobodou občanů.³⁰ Není to jako u Platóna, který ve prospěch státu obětuje celý svůj soukromý život. Aristotelés chápe funkci státu jakožto školy nejvyšších zdatností – stát je pro něj domov pozemského štěstí.³¹

Vedle přirozeného práva máme ještě pozitivní či zákonné právo, které má původ v tvorbě zákonodárce. Jedná se o zákony, jež jsou výsledkem dohody. Tato práva nejsou všude stejná, jako je tomu u přirozených práv, ale mění se např. podle místa a času, koneckonců ani ústavy nejsou stejné.³² Zákony jsou pouhým vyjádřením

²⁹ Srov. HOFFE, O. *Aristotelovy ústřední výroky o člověku*, str. 8. In: O. Höffe, „Grundaussagen über den Menschen bei Aristoteles“, in: *Zeitschrift für philosophische Forschung* 30, 1976, str. 227-245.

³⁰ Ráda bych zde zmínila, že Aristotelés je mimo jiné znám i svou naukou o otroctví. Podle něj existují dva druhy otroků. Jednak jsou to otroci podle zákona (např. když je někdo přemožen ve válce a stane se majetkem vítěze), a jednak jsou otroci od přirozenosti. Aristotelovo pojetí otroctví je velice sporné. Aristotelés klade důraz na jejich schopnost tělesné práce a přirovnává je k užitečnosti domácích zvířat, čímž ubírá otrokům na lidskosti. Základní teze jeho teorie je postavena na vztahu mezi emocemi a rozumem. Otrokům přisuzuje jen emocionální část duše, nikoli rozumovou část. Říká, že otroci jednají emocionálně a díky tomu otroky nezbavuje lidskosti, ale naopak jim připisuje účast na myšlení, které je vlastní jen člověku. Aristotelés sice otroku odepírá schopnost rozumového uvažování, ale ponechává mu schopnost rozum vnímat. Jeho postoj k otrokům můžeme zhodnotit jako střed mezi protikladnými názory (koneckonců právě naukou o středu je Aristotelés znám). Sice otrokům nedovoluje, aby vynikali, ale zároveň nedovoluje, aby jimi bylo opovrhováno. Srov. FORTENBAUGH, W. W. *Aristotelés o otrocích a ženách*, s. 1 – 3. In: „Aristotle on Slaves and Women“, in: *Articles on Aristotle, Ethics and Politics*, vol. 2., ed. J. Barnes, M. Schofield, R. Sorabji, London 1977, str. 135 – 139.

³¹ Srov. ALLAN, D. J. *Jednotlivec a stát v Etice a Politice*, str. 12 – 13. In: D. J. Allan, „Individual and state in the *Ethics and Politics*“, in: R. Stark (ed.), *La „Politique“ d’Aristote*, Geneve 1965, str. 55-85.

³² Srov. ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*. Praha: Rezek, 2009. V, 1135a, 1 - 5. ISBN 80-86027-29-5.

přirozeného řádu, který je v jejich podobě upřesněn. Zákon je chápán jako měřítko pro spravedlnost a určuje, co je spravedlivé nebo nespravedlivé. Důležité však je, že přirozené právo³³ nestojí nad zákonným právem, ale je pro něj jakýmsi základem, kterému dává význam.³⁴

1.1.4 STOIKOVÉ

Stoikové učili, že základem všeho, ať už vesmíru, přírody, či lidského života je Bůh. Božský princip - jako duch (pneuma) - proniká do všech částí kosmu, jenž je uspořádaným celkem. Tento božský princip je rozumové povahy a díky rozumovosti je svět harmonicky uspořádan. Božský princip nám dává řád a člověk by měl žít ve shodě s tímto řádem, s fysis. Stoický výraz „fysis“ můžeme v češtině vyjádřit dvěma významy - přirozenost nebo příroda. Stoický požadavek se týká obojího, a proto chovat se v souladu s lidskou přirozeností znamená též chovat se v souladu s rozumovým principem veškerenstva. Právě v této shodě spočívá pravá blaženost a smysl života. Člověk díky této shodě získává pozitivní rysy lidství, tzv. ctnosti, a dosahuje klidu a vyrovnanosti.

Ctnost je u stoiků chápána jako nejvyšší dobro, kterého můžeme v životě dosáhnout. Díky ctnosti žijeme rozumově³⁵, tedy v harmonii s božským principem. Prostřednictvím

³³ Podle Aristotela není přirozený zákon závislý na bohu. Bůh je u Aristotela pouhou součástí světa a udržuje svět v pohybu. Bůh je ponořený do věčného seberozjímání, takže ani nepozoruje, co se ve světě děje. Přirozený zákon tak platí nezávisle, sám o sobě a to je zřejmě důvod, proč Aristotelés nemluví o Bohu jako o garantu přirozeného zákona. In: SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva: Jejich přirozenoprávní základ*. Praha: Vyšehrad, 2010. s. 37. ISBN 978-80-7429-036-7.

³⁴ Srov. BOHÁČKOVÁ, R. *Dějiny právního myšlení*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 19. ISBN 80-210-1028-2.

³⁵ Stoikové chápají rozumovost člověka především jako praktickou snahu po ctnosti. Z tohoto důvodu prohlásili za nejcharakterističtější znak přirozeného práva svobodu a rovnost. Svoboda je pojmána jako odpoutání se od lidských vztahů a rovnost značí stejnou bezmocnost vůči osudu, jenž se slepě dotýká jak mocných, tak slabých a spojí je až poslední rovností, tedy smrtí. Tak se stali lidé sobě rovnými a došlo ke zrušení hierarchie, tak jak byla chápána u Platóna či Aristotela. Kromě svobody a rovnosti náleželo k člověku také vlastnictví. Právě spojení člověka a jeho vlastnictví dalo člověku nádech subjektivity. In: KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. s. 87-100. ISBN 80-04-25384-9.

ctností dosahujeme připodobnění k nejvyššímu cíli našeho života. Z tohoto důvodu můžeme říci, že podle stoiků není přirozený zákon soběstačný, neboť přirozený zákon je založen na božském principu, a kdo se tímto zákonem řídí, činí tak z respektu k této nadlidské autoritě a z touhy, abychom se jí mohli připodobnit.

Zde můžeme spatřovat rozdíl u Aristotela, podle kterého je přirozený zákon soběstačný, protože nevyužívá žádného božského principu. Tento rozdíl se odráží v následující přirozenoprávní teorii v západoevropské kultuře. Aristotelický přirozený zákon má platnost i bez Boha, kdežto ve stoickém pojetí je platnost přirozeného zákona zajištěna prostřednictvím věčného zákona.³⁶ „... věčný a neměnný zákon bude platit pro všechny národy ve všech dobách a bude jeden pán a vládce, totiž Bůh, pro nás všechny, protože je autor tohoto zákona, jeho propagátor, a soudce. ...“³⁷

1.2 STŘEDOVĚKÁ FILOSOFIE

Teorie středověkého práva je postavena na základech Božího zjevení, díky kterému bylo právo podřízeno, stejně jako všechny oblasti vědy, teologii. Z tohoto důvodu nalzáme původ práva, ale i státu v Bohu. Tato myšlenka je přejatá z antiky, avšak přesto se středověké pojetí práva odlišuje od starověkého pojetí. Rozdíl spočívá ve vztahu světa a Boha. Pro starověk byl Bůh částí univerza, kdežto ve středověku je Bůh tvůrcem světa. Bůh je zde chápán jako neomezený zákonodárce, jako zdroj dokonalého práva. Středověkou filosofií můžeme rozdělit do dvou období. Prvním obdobím je patristika, jejímž největším myslitelem byl sv. Augustin. Druhým obdobím je

³⁶ Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva: Jejich přirozenoprávní základ*. Praha: Vyšehrad, 2010. s. 37-40. ISBN 978-80-7429-036-7.

³⁷ HOPKINS P. D. *Natural Law*, in: *Encyclopedia of Philosophy*, Detroit: Macmillan 2006, Vol. 6. 2nd ed. p 507.

scholastika. Právě v tomto období vzniká právní filosofie středověku. Za nejvýznamnějšího představitele scholastiky považujeme Tomáše Akvinského.³⁸

1.2.1 AUGUSTIN

Jeho nauka o státu a právu je založena především na víře v Boha a na Písmu svatém, nikoli na společenských jevech. Koneckonců byl významným představitelem patristiky, tedy církevních otců.

Augustin vysvětluje vznik státu, práva, ale i vlastnictví pádem člověka. Než došlo k tomuto pádu, byl zde zlatý věk lidstva, jinými slovy se na zemi uskutečňoval absolutní ideál přirozeného práva. Lidé zde žili spravedlivým životem ve vzájemné harmonii, zkrátka byli ve stavu nevinnosti. Všichni si byli rovni a otroctví bylo neznámým pojmem. Augustin říká, že lidé žili jako bratři a sestry až do té doby, kdy došlo k Adamově pádu. Po jeho pádu se na svět dostalo zlo³⁹. Tak došlo k zániku přirozeného práva a nastal nový věk lidstva, plný zkaženosti a touhy po moci. Tento nový věk byl trestem za mravní pád Adama.⁴⁰

Z tohoto důvodu začaly vznikat nové instituce, jako byly stát, vláda, právo. Tyto instituce byly chápány jednak jako trest za hřích, ale zároveň sloužily i jako jakýsi nápravný prostředek. Byly vytvořeny lidmi, ale s božským záměrem udržet řád ve světě. Stát je proto pojímán jako prostředek k zachování světového míru. Podle Augustina stát

³⁸Srov. KUBŮ, L. a kol. *Dějiny právní filozofie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. s. 37. ISBN 80-244-1466-4.

³⁹ Podle Augustina má zlo smysl v tom, že máme posílit svou víru. Augustinova teodicea říká, že Bůh stvořil svět ex nihilo jako dobrý. Tento svět byl v určité hierarchii, ale projevuje se v něm určitý nedostatek. Protože člověk je svobodný a může svobodně jednat, stává se autorem tohoto nedostatku, a proto koná zlo. Bůh předem věděl, že k tomu dojde, ale umožnil to, protože plánoval napravení skrze Ježíše Krista. To je důvod proč má zlo smysl, neboť nám pomůže rozhodnout se pro Boha. In: AUGUSTINUS, A. *O Boží obci*. Praha: Vyšehrad, 1950. s. 32 – 34. ISBN neuvedeno.

⁴⁰ Srov. KUBŮ, L. a kol. *Dějiny právní filozofie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. s. 39 -40. ISBN 80-244-1466-4.

prosazuje světské právo, jež musí splňovat požadavky věčného práva, a pokud světské právo obsahuje ustanovení, které je v rozporu s věčným právem, pak nemá žádnou moc. „*Je totiž nemalým hříchem toužit po tom, co Boží zákon zapovídá, a zdržovat se toho z bázně před trestem, nikoli z lásky k spravedlnosti.*“⁴¹ Neboť věčné právo je právo Boží.⁴²

1.2.2 TOMÁŠ AKVINSKÝ

Tomáš uznává existenci přirozeného zákona⁴³, ale není podle něj soběstačný. Jeho platnost spočívá ve vyšším zákonu, v tzv. věčném zákonu (lex aeterna). Věčný zákon je totožný se samotným Bohem⁴⁴, je vůči světu transcendentní. Kromě věčného zákona máme ještě přirozený zákon, který tu je kvůli člověku. Tomáš říká, že abychom mohli zachovávat věčný zákon, musíme ho poznat, respektive musí být nějakým způsobem vyhlášen. Bůh samozřejmě může vyhlásit tento zákon přímo, jako tomu bylo s deskami u Mojžíše, ale většinou volí zprostředkovaný způsob vyhlášení, a to prostřednictvím tzv. náklonností lidské přirozenosti. Přirozený zákon⁴⁵ pak spočívá v praktickém poznání jednotlivých náklonností. Jednou přirozenou náklonností je i to, že je člověk společenská bytost. Proto přirozený zákon předepisuje, aby žil člověk ve společnosti. Společnost tak musí mít zákonodárnou moc, které je člověk na základě přirozeného

⁴¹ AUGUSTINUS, A. *O Boží obci*. Praha: Vyšehrad, 1950. s. 32. ISBN neuvedeno.

⁴² *Srov.* KUBŮ, L. a kol. *Dějiny právní filozofie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. s. 40. ISBN 80-244-1466-4.

⁴³ Zákon Tomáš chápe jako příkaz praktického rozumu, který je formulovaný tím, kdo řídí určitou společnost. Příkaz se týká způsobu, jakým se mají členové společnosti chovat. In: *Summa theologica* I, II, 91, 1 corp.

⁴⁴ Jedná se vlastně o Boží myšlenku, a všechny Boží myšlenky jsou totožné s Bohem, neboť nelze oddělit dokonalé jsoucno od jeho vlastností.

Tomáš chápe Boha jako první příčinu všeho a proniká absolutně vším. Bůh je tím, kdo tvoří celkový plán a nic se neděje bez jeho vůle. Proto je tedy Tomášovo myšlení vzdálené deismu, který zastává názor, že Bůh jednou rozpohyboval svět, a již do jeho chodu nezasahoval. In: SWIEZAWSKI, S. *Nový výklad sv. Tomáše*. Brno: Cesta, 1998. s. 166. ISBN 80-85319-78-0.

⁴⁵ Podle Tomáše např. sebevražda a odebírání jmění pošlapává přirozené právo. In: SWIEZAWSKI, S. *Nový výklad sv. Tomáše*. Brno: Cesta, 1998. s. 165. ISBN 80-85319-78-0.

zákona podroben. „*Nihil aliud est lex quam dictamen practicae rationis in principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam.*“⁴⁶ Nejdůležitější rozdíl mezi věčným a přirozeným zákonem spočívá v tom, že věčný zákona je v Božím rozumu, který nazírá samotnou Boží podstavu, zatímco přirozený zákon je jakýmsi vyhlášením Boží vůle člověku. Dále se liší i svým rozsahem. Věčný zákona se týká všeho stvořeného, ale přirozený zákon platí pouze pro lidské bytosti. Tomáš říká, že k tomu, abychom zachovávali přirozený zákon, nás motivuje láska a úcta k Bohu.⁴⁷

Abychom tedy věděli, co máme konat a čeho se máme vyvarovat, bylo nutné, abychom byli v našem jednání řízeni skrze zákon daný Bohem, který se zajisté nemůže mýlit.⁴⁸ Stejně jako v antice, tak i u Tomáše, se právo vztahuje ke společnosti a souvisí s ctností spravedlnosti.⁴⁹ „*Omnis lex ad bonum commune ordinatur.*“⁵⁰

1.3 PŘIROZENOPRÁVNÍ TEORIE 17. A 18. STOLETÍ

Přirozenoprávní teorie se v 17. a 18. století začíná měnit od předchozího starověkého myšlení. Tato změna spočívá především v tom, že se teorie stává součástí politického a právního myšlení nově vznikající společenské třídy - buržoazie.⁵¹

⁴⁶ Právo není ničím jiným než pouze pravidlem praktického rozumu, které se rodí v mysli toho, kdo je představeným, vládoucím v dané společnosti, jakož který vede tuto nějakou dokonalou společnost. In: *Summa theologica* I, II, 9, 1.

⁴⁷ Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva: Jejich přirozenoprávní základ*. Praha: Vyšehrad, 2010. s. 4144. ISBN 978-80-7429-036-7.

⁴⁸ Srov. *Summa theologica* I, II, 91, 4.

⁴⁹ Tomáš rozlišuje mezi spravedlností *humana*, která řídí vztahy mezi lidmi a legální spravedlností *iustitia legalis*, která se týká právního fungování státu. In: SWIEZAWSKI, S. *Nový výklad sv. Tomáše*. Brno: Cesta, 1998. s. 164. ISBN 80-85319-78-0.

⁵⁰ Každý zákon je zařízen k obecnému dobru. In: *Summa theologica* I, II, 90, 2.

⁵¹ Srov. BOHÁČKOVÁ, R. *Dějiny právního myšlení*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 28. ISBN 80-210-1028-2.

Podle Aristotela bylo přirozené právo objektivní normou, Tomáš Akvinský ho chápal jako účast na věčném zákoně a pro klasické teorie 17. a 18. století je přirozené právo individuálním, subjektivním právem člověka, které je mu vrozené. Myslitelé této doby se snaží vysvětlit dokonalé uspořádání společnosti na základě lidského rozumu.⁵² Z tohoto důvodu dochází k desakralizaci představy přirozeného práva, neboť se kořeny práva přestávají hledat v nadpřirozeném světě.

V antice a středověku byly vztahy mezi zákony, státem a přirozeností člověka vysvětlovány teleologicky. Jinak řečeno, stát, pozitivní právo a přirozený řád jsou předem spojeny určitým cílem, jímž je přivést člověka k dokonalosti. Avšak v 17. a 18. století tato víra v nadpřirozené poslání státu mizí, a proto je nutné hledat vysvětlení pro vztah mezi pozitivním a přirozeným právem někde jinde. Tímto novým vysvětlením je teorie o smluvním původu státu.⁵³ Lidé pověřují stát, aby zabezpečil jejich práva prostřednictvím smlouvy. Smlouva mezi občany⁵⁴ a státy zaručuje, že se obě strany smluvního vztahu budou respektovat ve svých právech a povinnostech. Lidé se tak vzdají svých přirozených práv ve prospěch státu, ale stále jim zůstává možnost kontrolovat, k čemu moc slouží.

Přirozenoprávní teorii můžeme rozdělit do tří vývojových období:

Prvním obdobím je emancipace od středověké teologie a filosofie. Pro toto období je typický např. osvícenský absolutismus v politice. Mezi významné představitele patří Hugo Grotius a Thomas Hobbes. Druhé období bylo typické vývojem společnosti ke kapitalismu a liberalismem v politice. Významnými představiteli byli John Locke

⁵² Zatímco ve středověku bylo možné postihnout úplné vědění o právu a spravedlnosti jen ve spojení s křesťanstvím a Biblií, tak v 17. a 18. století je zprostředkováno rozumem, neboť rozum má svou samostatnou poznávací metodu. Proto musí být racionální přirozené právo samo svou povahou zřejmé všem lidem, a to bez rozdílu jejich náboženství. In: KUBŮ, L. *Dějiny právní filozofie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 53-54. ISBN 80-244-0466-4.

⁵³ Tamtéž, s. 53.

⁵⁴ V tomto přístupu se tedy nejedná o vztah vládnoucích a ovládaných jako ve středověku, ale jedná se o vztah státu a občana, jakožto jeho aktivního účastníka. „*Občan má svou důstojnost a svá práva, se kterými přichází na svět a která mu nemůže nikdo odejmout, protože jsou v souladu se základními zákony lidského rozumu. Jsou to přirozená práva, na kterých jsou schopné se dohodnout všechny rozumné bytosti, jestliže chtějí žít v harmonické společnosti.*“ In: BOHÁČKOVÁ, R. *Dějiny právního myšlení*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 29. ISBN 80-210-1028-2.

a Charles Louis Montesquieu. Třetí období je charakteristické suverenitou lidu a demokracií. Do tohoto období řadíme jako nejvýznamnějšího představitele Jeana Jacquese Rousseaua.⁵⁵

1.3.1 HUGO GROTIUS

Grotius je významný především tím, že právo oddělil od teologie a náboženství. Tím vybudoval základy pro racionalistickou teorii klasického přirozeného práva.⁵⁶

Podle Grotia je přirozené právo nezávislé na zákonech. Jeho charakter je autonomní a představuje příkaz rozumu. Jedná se o „*soubor norem spravedlivého jednání, které odpovídají podstatě rozumových bytostí.*“⁵⁷ Patří sem respektování vlastnictví druhých, povinnost vracet vypůjčené věci, povinnost nahradit škodu, plnit sliby a uznávat, že některá jednání mezi lidmi zasluhují trest.

Přirozená práva jsou co do bytí a trvání nezávislá na Bohu. Existovala by i bez Boha⁵⁸. Jsou nezměnitelná a ani Bůh je nemůže změnit. Trvání těchto práv je závislé jen na přirozenosti člověka. Grotius říká, že přirozená práva mají kořeny v přírodě a člověku byla dána s jeho rozumovou přirozeností. Přirozené právo je tak vlastní jen rozumové přirozenosti člověka. Vedle práva přirozeného rozlišuje Grotius i právo božské a právo

⁵⁵ Srov. KUBŮ, L. *Dějiny právní filozofie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 56. ISBN 80-244-0466-4.

⁵⁶ Tamtéž, s. 57.

⁵⁷ BOHÁČKOVÁ, R. *Dějiny právního myšlení*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 32. ISBN 80-210-1028-2.

⁵⁸ Tím, že Grotius tvrdí, že přirozené právo existuje, i kdyby nebylo Boha a nestaral se o svět, přesunul základy práva z metafyzické roviny do roviny racionalistické. Avšak je nutné podotknout, že Grotius byl hluboce věřící, a proto předpokládal, že vše pochází od Boha. Jinak řečeno, přestože práva existují, i kdyby nebylo Boha, nesmíme zapomenout, že Bůh je tvůrcem všeho, a proto i právo pramení z Boha. In: Tamtéž, s. 32-33.

lidské, tzv. pozitivní⁵⁹. Lidská práva jdou odvodit prostřednictvím rozumu z přirozených práv.

Stejně jako Aristotelés tvrdí i Grotius, že člověk je od přirozenosti podmíněn k společnému soužití. Z tohoto důvodu tedy vzniká stát, chápaný jako přirozený spolek svobodných lidí, který byl vytvořen za účelem uskutečňování všeobecného blaha. Základem státu je smluvní akt, tedy dobrovolný souhlas o podřízení lidí jedné či více osob.⁶⁰

1.3.2 THOMAS HOBBS

Hobbes zastává opačný názor než Grotius. Podle něj je člověk sobecký a agresivní. Dle Hobbesa je život člověka ovládán za prvé neuspokojenou touhou po moci a bohatství, a za druhé strachem před násilnou smrtí.

V přirozeném stavu je člověk neustále ohrožován, neboť lidé žijí ve stavu války každého proti každému. V tomto stavu se každý řídí svým rozumem a nic mu nepomůže ochránit svůj život před nepřáteli. Platí zde rčení: *homo homini lupus*, aneb *člověk člověku vlkem*. Z toho vyplývá, že v tomto stavu války má každý člověk právo na každou věc. Dokud bude trvat toto přirozené právo každého člověka na každou věc, nemůže si být nikdo z nich jistý, že prožije čas, který by mu za normálních okolností dopřála příroda.

Proto „každý člověk má usilovat o mír, doku má naději jej dosáhnout; a když jej dosáhnout nemůže, smí vyhledat a využít všechny prostředky a výhody války.“⁶¹ První

⁵⁹ Pozitivní práva můžeme dále rozdělit na ta práva, která upravují vztahy mezi národy, a na vnitrostátní práva.

⁶⁰ Srov. BOHÁČKOVÁ, R. *Dějiny právního myšlení*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 32-34. ISBN 80-210-1028-2.

⁶¹ HOBBS, T. *Leviathan*. Praha: Oikoyomenh, 2009. s. 92. ISBN 978-80-7298-106-9.

část pravidla (vyhledávej a zachovávej mír) obsahuje základní zákon přírody, druhá část (bránit se všemi prostředky, jimiž se bránit můžeme) vyjadřuje přirozené právo. Za zákon přírody považuje Hobbes obecné pravidlo, které je objeveno rozumem. Toto pravidlo člověku zakazuje dělat to, co ničí jeho život či ho zbavuje prostředků k jeho zachování. Přirozené právo⁶² je chápáno jako svoboda⁶³ člověka uplatňovat svou moc k zachování svého vlastního života. Pokud si lidé ponechají právo dělat, co se jim líbí, tak zůstanou ve stavu války. Avšak pokud bude člověk ochotný - za podmínek, že jsou ochotní i jiní - vzdát⁶⁴ se svého práva dělat co chce, pak je možno tento stav války opustit.

Toto vzdání se je uskutečněno společenskou smlouvou. Tak vzniká stát, aby lidé opustili stav války, a dostali se do područí moci, která by je udržovala v obavách před tresty, a tím je přinutila k plnění jejich úmluv. Hobbovými slovy bychom řekli, že vznik státu symbolizuje zrození velkého Leviathana⁶⁵, smrtelného Boha, kterému vděčíme za mír a obranu. Neboť díky moci, kterou mu dal každý jedinec ve státě, má tolik moci a síly, že díky strachu z ní je schopen vést lidi k míru.⁶⁶

⁶² Podle Hobbese je třeba rozlišovat mezi pojmy právo a zákon, neboť právo spočívá ve svobodě jednat nebo nejednat a zákon zavazuje k jednomu z nich. In: HOBBS, T. *Leviathan*. Praha: Oikoymenh, 2009. s. 91. ISBN 978-80-7298-106-9.

⁶³ Svobodou se rozumí nepřítomnost vnějších překážek, které ho mohou připravit o část jeho moci, aby si dělal, co chce. In: Tamtéž, s. 91.

⁶⁴ Práva se můžeme vzdát jednak zřeknutím, nebo převodem na jiného. Zřeknutím se vzdáváme práva, když je nám jedno, kdo z toho bude mít prospěch, naopak převodem se vzdáváme práva, když chceme, aby z toho plynul prospěch nějaké konkrétní osobě. Avšak existují i práva, kterých se vzdát nemůžeme. Takovým právem je např. právo klást odpor tomu, kdo nás násilně napadl, aby nás připravil o život. In: Tamtéž, s. 92-93.

⁶⁵ Viz. Příloha I.

⁶⁶ Srov. HOBBS, T. *Leviathan*. Praha: Oikoymenh, 2009. s. 120. ISBN 978-80-7298-106-9.

1.3.3 CHARLES LOUIS MONTESQUIEU

Montesquieu považuje zákony za nutné vztahy, které vyplývají z přirozenosti věcí. Tak má své zákony božstvo⁶⁷, hmotný svět, člověk, a dokonce i zvířata⁶⁸. Svět je řízen neměnnými zákony, ale takovéto zákony mají i rozumové bytosti, neboť dříve než si stanovily vlastní zákony, existovaly zde možné vztahy spravedlnosti. Hovořím zde o tzv. přirozených zákonech, které člověk přijal ještě předtím, než začal žít ve společnosti. Jedná se o zákon, který nám vštěpuje myšlenku na Boha a vede nás k němu. Zákon, podle kterého se lidé nebudou navzájem napadat, tedy zákon míru. Dalšími zákony jsou zachování sebe sama a zachování svého rodu, tedy obstarávání potravy a touha po reprodukci. A posledním přirozeným zákonem je touha žít ve společnosti.⁶⁹

Avšak když se lidé stanou součástí společnosti, končí jejich rovnost a začíná válečný stav. Montesquieu rozlišuje mezi dvěma válečnými stavy. Jednak stav války mezi národy a jednak stav války mezi jednotlivci v každé společnosti. Tak se rozlišuje mezi právy národů, které určují vztahy mezi národy; právy politickými, jež určují vztahy mezi vládci a poddanými; a právy občanskými, které upravují vzájemné vztahy mezi všemi občany.

Zákony se vztahují na různé situace. Musíme myslet na přírodní podmínky země; vztahují se ke stupni svobody⁷⁰; k náboženství obyvatel; k jejich bohatství; k jejich

⁶⁷ Boha chápe Montesquieu jako stvořitele a udržovatele. Zákony, podle kterých stvořil svět, jsou stejné jako ty, podle kterých ho udržuje. Jedná podle nich, protože je stanovil a zná je. In: MONTESQUIEU, CH. L. *O duchu zákonů I*. Praha: Oikoymenh, 2010. s. 15. ISBN 978-80-7298-405-3.

⁶⁸ Montesquieu říká, že zvířata mají přirozené zákony, protože je spojuje cit. Tento cit slouží zvířatům v jejich vzájemném vztahu. Avšak nemají pozitivní zákony, protože je nespojuje poznání. Říká, že zvířata nemají výhody jako my, ale mají jiné výhody, kterých se nám nedostává. Neudrží si naděje, ani nesdílejí obavy. Sice podstupují smrt jako lidé, ale nemají o ní poznání. Zvířata nevedou válku s ostatními příslušníky druhu, neboť cítí vzájemnou rovnost. Nemají touhu na ně útočit. Z tohoto důvodu je prvním přirozeným zákonem mír. In: Tamtéž, s. 17-18.

⁶⁹ Tamtéž, s. 16-19.

⁷⁰ Ve státě, který má zákony, spočívá svoboda v tom, že lidé mohou činit to, co mají dělat. Není tedy nucen činit to, co dělat nemá. Svoboda je právo dělat vše, co nám dovolují zákony. In: Tamtéž, s. 181.

mravům, zkrátka souvisejí mezi sebou navzájem, a proto o nich musíme uvažovat ve všech ohledech.⁷¹

Montesquieu chápe člověka jako rozumovou bytost, která neustále přestupuje zákony, stanovené Bohem a mění ty, které si sám stanovil. „*Ač stvořen, aby žil ve společnosti, mohl v ní člověk zapomenout na druhé; zákonodárci ho přivedli zpět k jeho povinnostem zákony politickými a občanskými.*“⁷²

Důležitým momentem v Montesquieuově teorii je jeho nauka o politické moci. Ve státě je potřeba rozlišovat mezi státními funkcemi. Zákonodárná moc tvoří právo; soudcovská moc spočívá v jeho aplikaci na jednotlivé případy a výkonná moc se stará o všechny ostatní věci. Každá funkce je vykonávána nezávislými orgány, aby se předešlo zneužití moci v neprospěch občanů.⁷³

1.3.4 JOHN LOCKE

John Locke patří mezi další myslitele, kteří přijali středověkou teorii přirozeného práva stojícího nad právem pozitivním. Do své koncepce umístil jednotlivce, který disponuje nezcizitelnými přirozenými právy.

Locke, stejně jako Hobbes, vychází z přirozeného stavu. Než vznikl stát, žili lidé v přirozeném stavu⁷⁴, avšak nejedná se o válečný stav, ale stav dokonalé svobody. V tomto stavu mohou lidé svobodně řídit svá jednání a mohou volně nakládat se svým majetkem. To vše v mezích přirozeného zákona. Jedná se o stav rovnosti, kde je veškerá

⁷¹Srov. MONTESQUIEU, CH. L. *O duchu zákonů I.* Praha: Oikoymenh, 2010. s. 21. ISBN 978-80-7298-405-3.

⁷²Tamtéž, s. 17.

⁷³Srov. KUBŮ, L. *Dějiny právní filozofie.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 66. ISBN 80-244-0466-4.

⁷⁴Srov. LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě.* Praha: Svoboda, 1992. s. 30-33. ISBN 80-205-0222-X.

moc vzájemná. Nemůžeme tedy říci, že by jeden měl více než druhý. Člověk má v tomto stavu svobodu nakládat se svou osobou či majetkem, jak se mu zlíbí, avšak nemá absolutní svobodu, aby mohl zahubit sám sebe nebo někoho jiného. Přirozený stav se řídí přirozeným zákonem, který zavazuje každého jedince. Tento zákon je chápán jako rozum, který učí lidstvo, že jsou si všichni rovni a „*nikdo nemá poškozovat druhého v jeho životě, zdraví, svobodě nebo majetku.*“⁷⁵ Locke zdůrazňuje, že jsme všichni služebníky Boha, tvůrce světa, a proto nemůžeme předpokládat takové podřízení mezi lidmi, které by nás opravňovalo např. k zahubení druhého. Aby se zabránilo napadání práv druhých a působení škod, je provádění přirozeného zákona umožněno každému jedinci. Tak může každý potrestat přestupníky přirozeného zákona a zachovat nařízení zákona. Z této příčiny nabývá jeden člověk moc nad druhým. Nejedná se ale o absolutní moc, ale o takovou, aby mu mohl oplatit v přiměřené míře jeho přestupek. „*Má každý člověk právo potrestat přestupníka a být vykonavatelem přirozeného zákona.*“⁷⁶

Tento stav svobody však není výhodný a vyvolává celou řadu nebezpečí. Abychom ukončili tento stav, uzavíráme, dle Locka, smlouvu⁷⁷, kterou vzniká stát. Nikdo nemůže být podroben politické moci druhého, aniž by k tomu dal svůj souhlas. „*...všichni lidé jsou od přirozenosti v tomto stavu a zůstávají v něm, dokud se ze svého vlastního souhlasu neučiní členy nějaké politické společnosti...*“⁷⁸ Právě tento souhlas dává počátek každé zákonné vládě. Základní pozitivní zákon každého státu je zákonodárná moc. Legislativa je nejvyšší mocí státu, protože bez legislativy by zákona neměl to, co je potřebné k jeho existenci, a to souhlas společnosti. Její moc je omezena na veřejné blaho⁷⁹, proto nikdy nemůže mít právo např. zotročovat lidi. Podle Locka přirozený

⁷⁵ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Praha: Svoboda, 1992. s. 32. ISBN 80-205-0222-X.

⁷⁶ Tamtéž, s. 33.

⁷⁷ Pojem společenské smlouvy používá Locke ve dvou funkcích. Jednak lidé uzavírají *pactum unionis*, prostřednictvím kterého se spojují v politickou společnost, a jednak *pactum subjectionis*, kterým svěřujeme svou moc vládě, která má ochraňovat individua. In: KUBŮ, L. *Dějiny právní filozofie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 63. ISBN 80-244-0466-4.

⁷⁸ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Praha: Svoboda, 1992. s. 38. ISBN 80-205-0222-X.

⁷⁹ Za občanské blaho Locke považuje život, svobodu, zdraví, vlastnictví pozemků, peněz atd. Úředník je povinen podle zákonů zachovat věci, které k tomuto životu náležejí. Veškerá jurisdikce se vztahuje na

zákon nepřestává ve společnosti fungovat, ale v mnoha případech má k sobě připojeny tresty z lidských zákonů, které zabezpečují jejich zachování. „*Takto stojí zákon přirozený jako věčné pravidlo pro všechny lidi, zákonodárce a i jiné.*“⁸⁰Legislativa vykonává spravedlnost a rozhoduje o právech občanů.

1.3.5 JEAN JACQUES ROUSSEAU

Přirozenoprávní teorie u Rousseaua vychází z představy⁸¹, že kdysi žili lidé v přirozeném stavu, ve kterém byli svobodní a navíc si byli rovni co do svého majetku. Neexistuje soukromé vlastnictví ani politická moc. Jednalo se o prvotní přirozený stav, ve kterém lidé poslouchali přírodní zákony. Lidi zde pojí přátelství a účast, jsou zdraví a harmonicky vyvinutí. Zkrátka si zde lidé zachovávají svou mravní čistotu. Pokud bychom zde chtěli hovořit o nerovnosti, týkala by se pouze fyzické stránky člověka, která pochází z rozdílů ve věku, zdraví, pohlaví atd. Avšak po politické stránce si jsou všichni rovni.

Přirozený stav můžeme přirovnat ke ztracenému zlatému věku lidstva, neboť dokud lidé žili v tomto stavu, byli dobrými bytostmi, avšak od té doby, co začali žít ve státě, se stali zlými. Až s příchodem společenství se tento přirozený stav porušil a došlo k vytvoření společenských a majetkových rozdílů.

Vznik státu podpořilo soukromé vlastnictví půdy, neboť díky němu došlo k rozdělení společnosti na bohaté a chudé. A následkem nerovnoměrného rozdělení majetku⁸²

občanské blaho a veškeré právo a vláda jsou omezeny na rozvíjení tohoto blaha. In: LOCKE, J. *Dopis o toleranci*. Brno: Atlantis, 2000. s. 47. ISBN 80-7108-202-3.

⁸⁰ Tamtéž, s. 109.

⁸¹ Srov. BOHÁČKOVÁ, R. *Dějiny právního myšlení*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 45-46. ISBN 80-210-1028-2.

⁸² Rousseau podotýká, že ve chvíli, kdy došlo k majetkové nerovnosti mezi lidmi, dochází i k mravní nerovnosti, neboť se zde prosazuje touha po moci, loupeže a jiné hanebnosti, kterým člověk nedokáže odolávat. In: Tamtéž, s. 46.

mohou silnější jedinci vnučovat svou vůli slabším jedincům, jež nemají sílu prosadit svá přirozená práva. Z tohoto důvodu vzniká stát⁸³, aby se vytvořila vláda, která by sloužila k ochraně soukromého vlastnictví.

Svoboda a rovnost představovaly základ přirozeného blaženého stavu, a pokud chtějí být lidé šťastni, pak se jim musí obojí navrátit. Jediné řešení je opět společenská smlouva. Prostřednictvím této smlouvy svěřuje každý člověk svou osobu a svou moc do rukou řídicí všeobecné vůle, ale zároveň je každý přijímán jako neoddělitelná část celku.⁸⁴ Důležité je, že tato všeobecná vůle, které se odevzdáváme, je zároveň vůlí každého jednotlivce. A proto když člověk poslouchá tuto všeobecnou vůli, poslouchá zároveň sám sebe.⁸⁵ Sice přenášíme smlouvou svá práva na stát, ale stát nám je ihned vrací. Tímto aktem se z našich přirozených práv stávají práva občanská. Jediným rozdílem zde je, že ve státě se našim právům dostává lepší ochrany. Je pravda, že smlouvou ztrácíme naši přirozenou svobodu a neomezená práva na všechno, avšak získáváme občanskou svobodu a vlastnické právo na všechno, co máme. Získáváme tedy mnohem víc, než jsme měli ve stavu přirozeném. „*Vláda jest tedy těleso, sprostředkující mezi poddaným a svrchovanou mocí, k vzájemné shodě, jemuž náleží vykonávat zákony a udržovat jak svobodu občanskou, tak politickou.*“⁸⁶

V demokracii náleží zákonodárná moc⁸⁷ pouze lidu a nikomu jinému. Svrchovaná moc se projevuje prostřednictvím zákonům, které vychází od nejvyšší vůle, tedy každý zákon musí být schválen lidmi.

⁸³ Se vznikem státu se prohlubuje nerovnost mezi lidmi ještě více. Neboť se vznikem soukromého majetku vzniká majetková nerovnost, ale se vznikem státu vzniká navíc i politická nerovnost. In: *Srov. BOHÁČKOVÁ, R. Dějiny právního myšlení.* Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 47. ISBN 80-210-1028-2.

⁸⁴ *Srov. ROUSSEAU, J. J. O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva.* Praha: Právnické nakladatelství a nakladatelství V. Linhart, 1949. s. 25. ISBN 80-86473-10-4.

⁸⁵ Není to tedy jako u Hobbese, kde člověk při vstupu do společenství ztrácí nadobro svou vůli a odevzdává se na milost státní moci.

⁸⁶ *ROUSSEAU, J. J. O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva.* Praha: Právnické nakladatelství a nakladatelství V. Linhart, 1949. s. 74. ISBN 80-86473-10-4.

⁸⁷ Svoboda je zachována jen ve státě, ve kterém se všichni lidé účastní zákonodárství, neboť tak každý člověk vyslovuje souhlas se zákony, jež upravují život ve státě. Každý by se měl podřizovat jen takovým

1.4 POJETÍ LIDSKÝCH PRÁV V 19. STOLETÍ

Od poloviny 19. století ztrácí přirozenoprávní teorie svůj význam. Nemůžeme říci, že úplně zaniká, ale je odsunuta do pozadí. Toto odsunutí přirozenoprávní teorie, však neznamená, že dochází k úpadku ideje lidských práv. V 19. století byla lidská práva již právně zakotvena v ústavách různých států. Tento úpadek přirozenoprávní teorie můžeme vysvětlit touhou po novém zdůvodnění lidských práv v jiné myšlenkové oblasti, než byla přirozenoprávní teorie. Těchto pokusů, které chtěly nahradit stávající teorii, bylo hned několik. I v českém prostředí můžeme v 19. století najít myslitele, který se nepřímě zabýval lidskými právy. Je jím Tomáš Garrigue Masaryk (viz 1.4.1). V jeho myšlení se pojem lidských práv téměř nevyskytuje, ale je nahrazován výrazem humanita.⁸⁸

V 19. století byla lidská práva zdůvodňována prostřednictvím emancipačních příběhů, které vznikaly v dobách osvícenství.⁸⁹ Jejich společný základ tvořily hned tři základní myšlenky. První společnou myšlenkou bylo, že současný stav lidstva, ve kterém se nacházíme, je z nějakého hlediska neuspokojivý. Druhou společnou myšlenkou bylo, že je nutné, aby se lidé postupně odpoutali od příčiny, jež způsobuje tento neuspokojivý stav. A poslední společnou myšlenkou je představa, že nastane doba, kdy pomocí emancipace dosáhneme plodů⁹⁰. To, o jaké plody se jedná, už emancipační příběhy nevypráví. Avšak na konci by se člověku mělo dostat svobody. Tyto příběhy zajisté vznikaly pod vlivem křesťanské nauky.

zákonům, jejichž tvorby se sám zúčastnil. Srov. BOHÁČKOVÁ, R. *Dějiny právního myšlení*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 49. ISBN 80-210-1028-2.

⁸⁸ Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva: Jejich přirozenoprávní základ*. Praha: Vyšehrad, 2010 s. 108-109. ISBN 978-80-7429-036-7.

⁸⁹ Např. příběhy I. Kanta, G. W. F. Hegela, A. Comta či K. Marxe.

⁹⁰ Pokud bychom tyto myšlenky ukázali na myšlenku dějin spásy, pak by neuspokojivý stav odpovídal stavu hříchu; emancipaci od příčiny tohoto stavu by odpovídalo vykoupení, a dosažení plodů by pak symbolizovalo stav spásy. In: SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva: Jejich přirozenoprávní základ*. Praha: Vyšehrad, 2010. s. 109. ISBN 978-80-7429-036-7.

Emancipační příběhy vykreslují vývoj lidské společnosti jako zákonitý proces, který směřuje k cíli⁹¹, jímž je svoboda individua. Je to právě svoboda, která je zde chápána jako základní princip, z něhož vyvozujeme všechna další lidská práva.

Kromě emancipačních příběhů se v 19. století (a ještě na sklonku 20. století) asi nejvíce objevuje právní pozitivismus. Tato nauka považuje za právo pouze to, co je jako právo vyhlášeno prostřednictvím zákonodárné moci nějakého státu. Pozitivisté nepřipouští žádnou souvislost mezi etikou a právem a jsou zaměřeni proti přirozenoprávní teorii, která chápe právo jako součást mravního řádu. Lidská práva podle nich existují, jen se nedají transcendentně zdůvodnit. Právní pozitivismus vychází jednak z dobového úpadku metafyzického⁹² myšlení, jednak z úsilí o zvědečtění právní nauky.⁹³

Mezi významné představitele právního pozitivismu patří John Austin (viz 1.4.2), Hans Kelsen, Georg Jellinek či Herbert Hart.

1.4.1 TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK

Masaryk kladl důraz na odlišování mezi právem a zákonem. Právem chápal zásady chování, které se mají uskutečňovat a zákonem rozuměl aktuálně platné, psané právní předpisy. *„Já myslím, že [právo] vyplývá z mravnosti. Kodifikace právních názorů jest zákon. A dělám vřdycky hodně rozdíl mezi zákonem a právem; anebo – abych užil slova dnes častěji pronášeného – mezi [zákonem a] právem správným, pravým právem. Dané právo je vždy pokus o pravé právo. ... Právo přirozené jsou politické, sociální ideály.*

⁹¹ Přirozenoprávní teorie předpokládaly, že v přirozenosti člověka je dosáhnout objektivního nejvyššího dobra, jež bylo chápáno jako konečné spojení s Bohem. Avšak podle emancipačních příběhů o nejvyšší dobro nejde. Zde si každý člověk může za nejvyšší dobro zvolit cokoli, co uzná za vhodné. In: Tamtéž, s. 113.

⁹² Přirozenoprávní teorie by byla bez metafyzických předpokladů nemyslitelná, neboť podle této teorie je tvůrce všeho Bůh, jenž transcendentuje tento svět.

⁹³ Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva: Jejich přirozenoprávní základ*. Praha: Vyšehrad, 2010. s. 115-116. ISBN 978-80-7429-036-7.

*Právo přirozené jest koneckonců mravnost jednotlivce a určitých vrstev. Stát je strážcem zákona, ale i práva, a spravedlnost je jediným pevným základem státu.*⁹⁴ Přirozené právo tedy podle Masaryka zosobňuje etický ideál, zatímco pozitivní právo zosobňuje právní skutečnost, která se má tímto ideálem měřit. Ve chvíli, kdy dosáhneme shody, splynou zákon a právo v jedno.

Ze svého pojetí humanity⁹⁵ Masaryk vyvozoval požadavek sociálně vyrovnané společnosti. To vyrovnaní nemůžeme chápat pouze individualisticky, ale i kolektivisticky jako ustanovení rovnoprávných národností.

Přirozené právo je potřeba zdůvodňovat eticky, nikoli nábožensky, jak tomu bylo v antice a středověku. Je důležité poukázat na sociologická fakta (např. stupeň civilizačního vývoje). Právo má tedy sociální úkol. Proto musí právníci usilovat o spojení starého práva s novým, aby to splňovalo podmínky moderních společenských poměrů; přitom „*se ... musíme nechat vést hvězdou křesťanské etiky*⁹⁶, *neboť sociálnější pojetí než křesťanské není možné*“.⁹⁷

Nejúplnějším výčet toho, co chápal jako přirozenoprávní základní práva, podal Masaryk v článku o přirozeném právu. V tomto seznamu uvádí, že kromě práva politicky spolurozhodovat, které zahrnuje základní svobody a politická práva, sem patří i sociální práva (právo na práci a na existenční minimum) a jazyková svoboda.⁹⁸

⁹⁴ Student a politika, s. 13. in: HAIN, R. *Teorie státu a státní právo v myšlení T. G. Masaryka*. Praha: Karolinum, 2006. s. 82. ISBN 80-246-1045-0.

⁹⁵ Právo má základ v mravnosti, jinými slovy v humanitě a lidskosti. In: Tamtéž, s. 80-83.

⁹⁶ Masaryk rozlišuje mezi etikou a náboženstvím, ale přesto je etika bez náboženství nemyslitelná. Proto si u Masaryka můžeme povšimnout úzkého vztahu mezi etikou a náboženstvím.

⁹⁷ Řeč na Říšské radě z 25. 1. 1892, *Parl. Projevy I*, s. 154. In: HAIN, R. *Teorie státu a státní právo v myšlení T. G. Masaryka*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1045-0.

⁹⁸ Tamtéž, s. 165.

1.4.2 JOHN AUSTIN

Mezi pozitivistické právní autory patří i John Austin⁹⁹, jehož nauka je dnes nazývána teorií rozkazní. Podle Austina je pozitivní právo vlastním předmětem jurisprudence. Byl to Austin, který z oblasti práva vyloučil veškeré úvahy o dobru a zlu, o spravedlnosti a nespravedlnosti práva.

Je sice pravda, že uznává význam Božího či přirozeného práva, ale nepřipisuje jim žádný význam pro náš přístup k právu. Tato práva mohou být morálně závazná pro člověka, ale nemohou být právně závazná. Tak tedy Boží právo může zakazovat pýchu, závist atd., ale pro právo to nehraje žádnou roli.

Pozitivní právo chápe Austin jako rozkaz svrchované moci, který je zvykově posluhaný a sankcionovaný. Nejde o to, jaký je historický původ této politické moci ani proč je zvykově posluhan. Austin se neptá po motivech poslušnosti k této moci. Nezáleží, zda tyto motivy spočívají ve strachu, či zda spočívají ve smyslu lidí pro řád.

Austin rozlišuje mezi jurisprudencí a etikou, neboť jurisprudence je podle něj zcela autonomní a soběstačnou teorií pozitivního práva. A právě toto rozdělení je jedním z nejvýznamnějších rysů právního pozitivismu.

1.5 PŘIROZENOPRÁVNÍ TEORIE 20. STOLETÍ

Po druhé světové válce dochází k obnově¹⁰⁰ přirozenoprávní teorie. Můžeme hovořit o jakési renesanci teorie přirozeného práva. K této obnově dochází už v průběhu druhé světové války v USA. Byla dílem především evropských myslitelů, kteří zde hledali

⁹⁹ Srov. KUBŮ, L. *Dějiny právní filozofie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 86-87. ISBN 80-244-0466-4.

¹⁰⁰ Srov. BOHÁČKOVÁ, R. *Dějiny právního myšlení*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 50-53. ISBN 80-210-1028-2.

azyl. Dalšími zeměmi, ve kterých dochází k obnově, jsou Západní Německo, Francie, Portugalsko, Japonsko atd.

Důvodem návratu k přirozenoprávní teorii byla potřeba vypořádat se s národně-socialistickým neprávem, které bylo prohlašováno za právo. Šlo tedy o namíření přirozeného práva proti fašistické libovůli. Válka zničila všechny dosavadní politické a společenské struktury. Strach přehlušil svědomí v lidech. Můžeme říci, že fašismus přímo pošlapal lidské hodnoty, které jsme pokládali za nedotknutelné. Právě tato zkušenost, však podnítila víru, že základní lidské hodnoty nikdy neztratíme.

V prvních desetiletích po válce přetrvával názor, že přirozené právo má přednost před zákonem. Mělo by být hodnotovým základem, podle kterého soudci tvoří právo. V současné době se přirozené právo nechápe jako protikladné k pozitivnímu právu, ba naopak se pojímají komplementárně.

V 50. a 60. letech opět upadá zájem o přirozenoprávní problematiku. Teprve v 70. letech se opětovně oživuje pojetí vrozených lidských práv a společenské smlouvy u amerických myslitelů, např. John Rawls (viz. 1.5.1), Ronald M. Dworkin¹⁰¹, R. Nozick či J. Buchanan. V současné době je přirozenoprávní teorie významným proudem právního myšlení, a to nejen v Evropě, ale i v Americe.

1.5.1 JOHN RAWLS

V díle Johna Rawlse dochází k znovuoživení myšlenky společenské smlouvy, a to především v jeho díle *Teorie spravedlnosti*. Tato teorie vychází z představy původního stavu rovnosti. Tento stav je nutné chápat jako hypotetickou situaci, jež je charakterizována tak, aby vedla ke koncepci spravedlnosti. V tomto stavu nikdo nezná

¹⁰¹ Právo podle Dworkina neříká jen to, co by soukromí občané měli či neměli dělat, právo určuje, co jsou povinni činit a co nejsou oprávněni činit. Stanoví nám, že některé standardy jsou lidé povinni uznávat a vynucovat. In: DWORKIN, R. *Když se práva berou vážně*. Praha: Oikoymenh, 2001. s. 44, 74. ISBN 80-7298-022-X.

své místo ve společnosti, nikdo nezná své schopnosti, lidé nejsou schopni posoudit, co je dobré a co zlé, nejsou žádné majetkové rozdíly. Principy spravedlnosti¹⁰² formují jakoby za závojem nevědomosti. Díky tomu není nikdo zvýhodněn či znevýhodněn. Měli bychom předpokládat, že smluvní strany jsou si v původním stavu rovny. To znamená, že při volbě principů mají všichni lidé stejné právo. Jedná se o rovnost mezi lidmi jako morálními subjekty, jako bytostmi, které mají představu o dobru a smysl pro spravedlnost.¹⁰³

Principy spravedlnosti¹⁰⁴ můžeme rozdělit na principy pro instituce a principy pro jednotlivce. Tyto principy nesmíme zaměňovat, neboť se vztahují na různé subjekty. Institucí se rozumí veřejný systém pravidel, jež vymezují úřady s jejich právy, povinnostmi, pravomocemi apod. Jde tedy např. o soudní procesy a parlamenty.

Formulace těchto principů spravedlnosti je následující:

„První: Každá osoba má mít stejné právo na co nejširší systém základních svobod, které jsou slučitelné s obdobnými svobodami pro jiné lidi.

*Druhý: Sociální a ekonomické nerovnosti mají být upraveny tak, aby (a) se u obou dalo rozumně očekávat, že budou k prospěchu kohokoliv, a (b) byly spjaty s pozicemi a úřady přístupnými pro všechny.“*¹⁰⁵ První princip zahrnuje právo na politické svobody, svobodu slova a shromažďování, svobodu myšlení a svědomí, nedotknutelnosti osobnosti, ochranu před vězněním či právo na soukromé vlastnictví. Má zaručit svobody, abychom mohli vytvářet svůj způsob života nebo politické spolupůsobení. Druhý princip spočívá v tom, že nerovnosti jsou legitimní jen tehdy, když přinášejí

¹⁰² Principy spravedlnosti jsou objektem původní dohody. Jedná se o principy, které by rozumní lidé, kterým jde o prosazování vlastních zájmů, přijali v počáteční pozici rovnosti. Tyto principy by pak měly usměrňovat všechny další dohody. In: RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria publishing, 1995. s. 21. ISBN 80-85605-89-9.

¹⁰³ Tamtéž, s. 25.

¹⁰⁴ Podle Rawlse je předmětem spravedlnosti jednak způsob, jakým významnější státní instituce rozdělují základní práva a povinnosti a jednak způsob, kterým určují rozdělení prospěchu, jež z tohoto rozdělení vyplývá. Významnější instituce definují práva a povinnosti lidí a ovlivňují jejich životní vyhlídky – např. na to, jak se jim bude dařit. In: Tamtéž, s. 19.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 48.

užitek pro všechny, a když ti, co jsou nejvíce znevýhodnění, mají největší možné výhody. Tyto principy by měly být uspořádány tak, aby první předcházel druhý.¹⁰⁶

Abychom měli úplnou koncepci práva, pak je nutné zmínit ještě principy pro jednotlivce. Rawls říká, že lidé musí v původním stavu vybrat v určitém pořadí nejen koncepci spravedlnosti, ale i principy¹⁰⁷, které spadají pod pojem práva.¹⁰⁸

1.6 IDEA LIDSKÝCH PRÁV V ZÁPADNÍCH MONOTEISMECH

Otázka lidských práv a jejich problematika patří v celosvětové diskusi k nejcitlivějším tématům. Jednak k tomu napomáhá rozdílný pohled na důležitost této problematiky, a jednak i fakt, že jsme téměř denně svědky jejich porušování.¹⁰⁹

Víra v nadpozemskou bytost, která vyhlašuje lidská práva, může být jedním z důvodů, proč věřící člověk, takováto práva uznává. Přestože se o fenoménu lidských práv jako takových začalo mluvit až v době osvícenství. Z tohoto důvodu se ve starších náboženských textech s tímto termínem nesetkáváme, avšak to neznamená, že se jimi nezabývaly. Spíše naopak musíme zdůraznit, že to byla právě náboženská tradice, díky které se dospělo k formulaci lidských práv.¹¹⁰

¹⁰⁶Srov. RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria publishing, 1995. s. 48-49. ISBN 80-85605-89-9.

¹⁰⁷ Viz. Příloha II.

¹⁰⁸ Srov. RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria publishing, 1995. s. 74-75. ISBN 80-85605-89-9.

¹⁰⁹ Srov. HÝSEK, R. *Lidská práva v islámu*. Praha: Núr-Fethi Ben Hassine Mnasria, 2006. s. 5. ISBN 80-903196-2-9.

¹¹⁰ Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva: Jejich přirozenoprávní základ*. Praha: Vyšehrad, 2010. s. 19. ISBN 978-80-7429-036-7.

1.6.1 KŘESŤANSTVÍ

Křesťanská nauka je přesvědčena, že člověk zaujímá ve světě stvořených věcí významné místo. Je to způsobeno především vztahem k Bohu a vztahem k ostatním stvořeným věcem. Tento názor vychází hlavně ze známého úryvku¹¹¹ Písma. „Bůh řekl: *„Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad veškerou zemí.“* Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, muže a ženu je stvořil. A Bůh jim požehnal a řekl jim: *„Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe.“* (Gn. 1,26,28).

Stejně jako v předchozích myšlenkách významných filosofů je i v křesťanství člověk schopný života jen v rámci nějakého společenství. Tento předpoklad můžeme vyčíst z části úryvku, kde se hovoří o tom, že Bůh stvořil člověka jako muže a ženu a dal jim příkaz množit se. I Písmo svaté má ideu smlouvy¹¹². Tato smlouva je ojedinělého typu, neboť se nejedná o smlouvu mezi lidmi, ale o smlouvu mezi Bohem a lidmi. Lidé se prostřednictvím smlouvy nestávají společenskými bytostmi, ba naopak, je podmínkou pro uzavření smlouvy to, že lidé jsou společenskými bytostmi ještě před uzavřením smlouvy. Život ve společnosti je samozřejmě možný jen podle určitých pravidel

¹¹¹ Tento úryvek bývá chápán jako „nauka o člověku“. Hovoří se, že člověk je protějškem Boha, je oním *ty*, ke kterému Bůh promlouvá. Člověk je před Bohem odpovědným *já*, je zástupcem Boha na zemi. In: TROJAN, J. S. *Idea lidských práv v české duchovní tradici*. Praha: Oikoymenth, 2002. s. 19. ISBN 80-7298-044-0.

¹¹² Smlouva se v Písmu vyskytuje ve dvou podobách. Jednak v desateru, které je vytesáno na kamenné desky, a jednak se zde mluví o smlouvě, která je vepsaná do srdce. *„Toto je smlouva, kterou uzavřu s domem izraelským po oněch dnech, je výrok Hospodinův: Svůj zákon jim dám do nitra, vepíši jim jej do srdce. Budu jim Bohem a oni budou mým lidem.“* (Jr 13,33)

a zákonů, o kterých nás poučuje Bůh. Principem těchto zákonů je respekt¹¹³ k důstojnosti člověka. Nesmíme s druhými lidmi zacházet jako s nástroji či zvířaty.¹¹⁴

V Písmu nenajdeme soustavně zpracovaný zákoník pojednávající o lidských právech. Spíše zde nalezneme morální předpisy, ze kterých můžeme vyvodit takováto práva.

1.6.1.1 STARÝ A NOVÝ ZÁKON

I ve Starém zákoně můžeme rozpoznávat mezi přirozeným zákonem, který vykládá morálku z toho, jak jsou věci uspořádány, a mezi pozitivním zákonem, který přikázal Bůh.

Přestože je v Bibli obsažen především pozitivní zákon, můžeme si povšimnout, že v některých místech se na morální povinnost nahlíží především jako na lidský morální souhlas. Tak si například v Izajášovi můžeme povšimnout, že nejvíce odsuzuje jednání, které narušuje přirozený řád věci. *„Běda těm, kdo říkají zlu dobro a dobru zlo, kdo vydávají tmu za světlo a světlo za tmu, kdo vydávají hořké za sladké a sladké za hořké! Běda těm, kdo jsou moudří ve vlastních očích a rozumní sami před sebou“* (Iz 5,20-21). Morálka ve Starém zákoně spočívá v tom, že si lidé uvědomují svoji konečnost a snaží se žít životem, který zachovává kosmický řád, jenž stvořil Bůh.¹¹⁵

Pozitivní zákon se objevuje v konkrétních přikázáních od Boha. Jsou to jakési podmínky, jejichž dodržování zaručí plnění smlouvy. Boží příkazy jsou závazné a řídit

¹¹³ Tato myšlenka souvisí s kategorickým imperativem I. Kanta. *„Jednej jen podle té maximy, od níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem.“* In: KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1990. s. 84. ISBN 80-205-0152-5.

Tato podobnost mezi Písmem a Kantem spočívá v Kantově vzpomínce na nauku víru, které se učil v dětství.

¹¹⁴ Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva: Jejich přirozenoprávní základ*. Praha: Vyšehrad, 2010. s. 20-23. ISBN 978-80-7429-036-7.

¹¹⁵ Srov. BARTON, J. *Etika a Starý zákon*. Jihlava: Mlýn, 2006. s. 60-68. ISBN 80-86498-15-8.

se jimi je zkouškou oddanosti Bohu. Nejznámější podobou pozitivního zákona je Desatero přikázání. První dvě přikázání se týkají vztahu člověka a Boha: „*nebudeš mít jiného boha mimo mne a nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha*“ (Dt 5,6-10; 5,11). Od třetího přikázání se už přikázání týkají lidských práv. „*Pamatuj na den odpočinku...*“ (Ex 20,8-11), „*cti otce i matku...*“¹¹⁶ (Ex 20,12), „*nezabiješ*“¹¹⁷ (Dt 5,17), „*nezcizoložíš*“ (Dt 5,18), „*nepokradeš*“ (Dt 5,19), „*nepromluvíš falešného svědectví proti bližnímu svému*“ (Dt 5,20), „*nebudeš dychtit po ženě svého bližního*“ (Dt 5,21), „*aniž nebudeš dychtit po jeho statku*“¹¹⁸ (Dt 5,21).

Starým zákon nás nabádá k tomu, že musíme mít k Bohu osobní vztah, protože jen takovýto vztah je projevem naší víry.¹¹⁹

Nový zákon se soustřeďuje spíše na společenství, než na jednotlivce. Zákon zde zůstává v platnosti proto, že ústí do zákona Kristova.¹²⁰ „*Nepřišel jsem Zákon zrušit, ale naplnit.*“ (Mt 5, 17). Ústředními tématy Nového zákona jsou svoboda, která přichází od Krista, a spása.

1.6.2 ISLÁM

Co se týká lidských práv v islámu, je zřejmě nejdůležitějším aspektem fakt, že islámský zákon, je lidem dán přímo Bohem. Islám tedy na práva nepohlíží jako na pravidla, ke

¹¹⁶ Rodiče mají postavení hned za Bohem, neboť připomínají dětem Boha a učí je Božímu zákonu. Jsou to rodiče, kteří přivádějí děti na cestu poslušnosti vůči Bohu. In: ŠKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. Praha: Karolinum, 1997. s. 161. ISBN80-7184-357-1.

¹¹⁷ Tento zákon se týká každého lidského života, včetně nenarozeného a umírajícího člověka a též to zakazuje sebevraždu. In: Tamtéž, s. 184.

¹¹⁸ Dychtit je chápáno jako spontánní smyslová tendence, která vzdoruje rozumu. Nejedná se o hřích, ale může to k němu snadno vést. In: Tamtéž, s. 255.

¹¹⁹ „*Člověče, bylo ti oznámeno, co je dobré a co od tebe Hospodin žádá: je to, abys zachovával právo, miloval milosrdenství a pokorně chodil se svým Bohem.*“ (Mi 6,8)

¹²⁰ Srov. ŠKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. Praha: Karolinum, 1997. s. 25. ISBN80-7184-357-1.

kterým lidé dospěli společnou smlouvou, ale jako na zjevené zákony, které dal lidem sám Stvořitel. Z tohoto důvodu není možné, aby došlo k jejich změně či úpravě, práva daná islámem jsou proto nedotknutelná a nezměnitelná. Tomu svědčí skutečnost, že zatímco v západním světě se lidská práva měnila a do dnešní podoby se ustanovila před necelým stoletím, v islámu jsou lidská práva nezměněná již čtrnáct století.¹²¹

Islám zaručuje práva každému člověku, ať pochází z jakékoliv země, ať je věřící či nikoliv. Tato práva má člověk proto, že je lidskou bytostí. Mezi takováto práva patří právo na život a respekt k němu, právo na svobodu, právo na spravedlnost, rovnost lidských bytostí¹²², ochrana cti, rovnost před zákonem apod. Každý muslim, ať už obyčejný člověk nebo vládce, musí tato práva přijmout, uznat a prosazovat. Nikdo z muslimů nestojí mimo zákon, proto jsou si všichni před zákonem rovni.¹²³

Náboženské právo je v islámu známo pod termínem šarí‘a. Ztělesňuje souhrn Božského řádu, který je přikázán lidu. Jde tedy o neproměnný morální zákon. „*Pro všechny záležitosti má islám zákony a předpisy. ... Zákony a ustanovení jsou dány pro všechna období života. Cílem je vychovat dokonalého, vzdělaného člověka, který je živým ztělesněním zákona a zákony naplňuje dobrovolně a samostatně.*“¹²⁴ Šarí‘a znamená přítomnost Boží vůle; cestu, kterou Bůh ukázal národům.

¹²¹ Srov. HÝSEK, R. *Lidská práva v islámu*. Praha: Núr-Fethi Ben Hassine Mnasria, 2006. s. 5. ISBN 80-903196-2-9.

¹²² Islám uznává absolutní rovnost mezi lidmi bez ohledu na barvu pleti či národnost, neboť takovéto rozdělení nemá za cíl upřednostnit jeden národ nad druhým. „*Lidé, stvořili jsme vás z jednoho muže a ženy a učinili z vás národy a kmeny, abyste se mohli vzájemně poznávat.*“ (Korán, súra Al-hudžurát, 49:13)

¹²³ Srov. HÝSEK, R. *Lidská práva v islámu*. Praha: Núr-Fethi Ben Hassine Mnasria, 2006. s. 45. ISBN 80-903196-2-9.

¹²⁴ Chomejní, Velájat-e faqíh. In: KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 2003. s. 117. ISBN 80-7021-613-1.

Islámské náboženství je v podstatě etikou poslušnosti. Lidský rozum máme k tomu, abychom pochopili nadlidský původ Božího zákona a abychom z něj uměli vyvodit, co je potřeba konat v konkrétní situaci.¹²⁵

V islámském světě se diskuse o lidských právech rozšířily především až od počátku osmdesátých let. Nejvýznamnější ohlas si získala Všeobecná islámská deklarace lidských práv, která byla vyhlášena v roce 1981 v Paříži. Tato deklarace mluví o zjeveném původu a nezměnitelnosti práv a o naší povinnosti budovat islámský řád.¹²⁶

¹²⁵ Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva: Jejich přirozenoprávní základ*. Praha: Vyšehrad, 2010. s. 26. ISBN 978-80-7429-036-7.

¹²⁶ „Islám dal lidstvu před 14 stoletími ideální kodex lidských práv. Tato práva mají za cíl poskytnout lidem čest a důstojnost a vyloučit vykořisťování, útlak a nespravedlnost. Lidská práva v islámu jsou pevně zakořeněna v přesvědčení, že Bůh a jen Bůh sám je autorem Zákona a zdrojem všech lidských práv. Pro tento jejich božský původ žádný vůdce ani vláda, žádné shromáždění ani úřad nesmí nijak omezit, zrušit nebo porušit tato Bohem daná lidská práva. Nikdo si je také nesmí po svém přizpůsobovat.“ *Počátek preambule Všeobecné islámské deklarace lidských práv*, 1981. In: KROPÁČEK, L. *Islámský fundamentalismus*. Praha: Vyšehrad, 1996. s. 73. ISBN 80-7021-168-7.

2 VÝVOJ NAŠEHO VZTAHU K ZVÍŘATŮM

„Mnozí z nás ztratili jakoukoliv úctu ke zvířatům, zdrženlivost ve svém konání a porozumění jejich potřebám, tužbám a smyslu života, pro který byla stvořena. Domníváme se, že všechna mimolidská stvoření, se kterými sdílíme tuto zemi, jsou zde toliko pro nás, nikoliv s námi; že člověk je vším a zvířata ničím.“¹²⁷

Jaký je vztah člověka ke zvířatům? To je otázka, kterou si položil, alespoň jednou za život, každý člověk. Pro moderního člověka žijícího ve městech je někdy svět zvířat tak vzdálen, že může prožít svůj život, aniž by se přímo střetával se zvířaty. Snad až na občasné návštěvy zoologických zahrad, uskutečněných primárně za účelem odpočinku. Každodenní starosti lidí jsou důvodem, proč dostatečně nepřemýšlíme nad tím, jak jsou si naše životy blízké se životy zvířat.

Náš vztah ke zvířatům prodělal mnoho změn. Asi nejzásadnější změnou je v současnosti rozšíření lidského prostředí na úkor zvířat. Vlivem neustálého zlepšování technologií zabíráme stále více prostoru v živočišné sféře. Mínil tím především likvidaci přírody za účelem průmyslových staveb apod. Je sice pravda, že díky neustálé modernizaci byla zvířata¹²⁸ v mnoha oblastech lidského života nahrazena stroji, ale přesto jsou lidmi ovládána jako nikdy předtím. Celé druhy zvířat, ale i rostlin mizí v důsledku rostoucích nároků lidí. Podle některých myslitelů jsou vymírající druhy náznakem konce lidstva, neboť každý druh má svůj čas, který jednoho dne skončí. Z tohoto důvodu můžeme usuzovat, že také existence lidského druhu je konečná.¹²⁹

¹²⁷ SCULLY, M. *Pohled do zrcadla*. In: ČEJKA, J. *Zvířata jsou naši bližní*. Praha: Práh, 2010. s. 153. ISBN 978-80-7252-317-7.

¹²⁸ Významné místo zaujímají zvířata i v oblasti lidské imaginace. Říká se, že lidé vidí, jak se něco ze sebe sama odráží na zvířatech. V mýtech či pohádkách jim jsou připisovány lidské vlastnosti a mají schopnost uvádět lidi do světů, do kterých by se nedostali. Jsou klíčem k lidské existenci. *Srov. VISCHER, L. Poučení z Bible*. In: BIRCH, CH., VISCHER, L. *Život se zvířaty*. Praha: Kalich, 2007. s. 10. ISBN 978-80-7017-068-7.

¹²⁹ Tamtéž, s. 9-12.

Pokud chceme pochopit vývoj našeho vztah ke zvířatům, je nejlepší podívat se na naši vlastní historii. Pokusím se zde tedy nastínit několik, podle mého, nejdůležitějších okamžiků, které nám mohou poskytnout ucelený obraz vývoje vztahu mezi člověkem a zvířaty.

2.1 PRAVĚK

Jediným obdobím v historii lidstva, kdy bylo postavení člověka srovnatelné s postavením zvířat, bylo období pravěku. Člověk musel v této době bojovat o přežití, a právě proto soupeřil s ostatními živočišnými druhy. Lidé od pradávna pozorovali chování zvířat. Zvířata byla pro lovce potravou, a aby mohl zvíře ulovit, musel znát jejich chování.¹³⁰ Lovci si postupně vyvinuli zbraně, díky kterým byl jejich lov úspěšnější. Nejprve to byly kameny, praky, oštěpy, luky, foukačky, harpuny, pušky... Pomocí techniky si lidé podrobili svět zvířat, ale nikdy se jim nepodařilo zbavit se strachu z nich. Pokud by byl člověk zcela sám a beze zbraně, byl by slabý a zranitelný.¹³¹

Podle mnohých filosofů má právě v pravěku kořeny naše myšlenka o podrobení si okolního světa. S tím souvisí i domestikace zvířat, ke které došlo zhruba před 10 000 – 16 000 lety. V domestikaci zvířat můžeme spatřovat velký pokrok, díky kterému člověk přestal být závislý jen na lovu a zároveň si utvořil vzor pro systematické využívání jiných živých tvorů.¹³²

Pokud bychom se zaměřili na opravdu nejstarší dochované důkazy o vztahu mezi člověkem a zvířetem, byly by to zajisté staré nástěnné malby v jeskyních. Na těchto

¹³⁰ Srov. DRVOTA, S. *Od zvířete k člověku*. Praha: Panorama, 1979. s. 6. ISBN neuvedeno.

¹³¹ Srov. BRIGHT, M. *Lidožrouti. Fascinující studie zvířat, jejichž kořistí se stal člověk*. Praha: Ivo Železný, 2000. s. 6. ISBN 80-237-3798-8.

¹³² Srov. CHLUMSKÁ, L. *Etika ochrany zvířat*. [online] s. 3. Dostupné na WWW: <<http://www.ochranazvirat.cz/11/czech/rubrika/ochrana-a-prava-zvirat/>>.

malbách lidé vyobrazovali zvířata jako silné a nebezpečné bytosti obdařené nadpřirozenými vlastnostmi. Malby byly snahou o ovládnutí těchto silných zvířat prostřednictvím jejich zobrazení. Asi nejznámější malby zvířat se nacházejí v jeskyni Lascaux¹³³ ve Francii. Jeskyně byla objevena v roce 1940 čtyřmi chlapci z Montignacu a proslula především malbami koní v prostorném sálu, které pocházejí ze starší doby kamenné. Podle některých vědců byly malby zhotoveny skupinkou lidí v krátkém časovém úseku. Údajně měli lidé před těmito malbami provádět různé rituály a tance, aby byl jejich lov úspěšný. Z tohoto důvodu můžeme jeskyni v Lascaux považovat za pravěkou svatyni. Po druhé světové válce byla navštěvována mnoha turisty, a právě to bylo důvodem jejího uzavření, neboť docházelo k pokrývání maleb řasami.¹³⁴

Již v pravěku člověk vysledoval, že zvířata mají tajemnou moc, pomocí které dokáží předpovídat počasí nebo přírodní katastrofy. To bylo prvním krokem, který vedl k využívání jejich chování ve svůj prospěch. Takto získané informace se předávaly z generace na generaci, proto můžeme říci, že zvířata byla pro člověka nejprve učiteli, pak ochránci, a v některých zemích dokonce bohy.¹³⁵

2.2 INDIÁNI

Jsou to indiáni, pro které je vztah mezi člověkem a zvířetem zřejmě nejsilnější, neboť mnoho indiánských kmenů se považuje za přímé potomky zvířat, nebo se alespoň chápou za příbuzné zvířat. Z tohoto důvodu mají zvířata u indiánů svá práva a úctu, stejně jako lidé. Nejdůležitějším důvodem pro úctu ke zvířatům je fakt, že jsou zvířata ochotna vzdát se svého života ve prospěch lidského života.

¹³³ Viz Příloha III.

¹³⁴ Srov. PODBORSKÝ, V. *Dějiny pravěku a rané doby dějinné*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 39. ISBN 80-210-2159-4.

¹³⁵ Srov. KRUMLOVSKÁ, O. *Tajemná duše zvířat. Člověk a nadpřirozené schopnosti ve zvířecím světě*. Praha: Brána, 2006. s. 13-16. ISBN 80-7243-280-X.

Podle kmene Kojukonů jsou zvířata schopna chápat, že je lidé loví z důvodu přežití, a neuráží je to. Avšak na oplátku zvířata požadují, aby se s nimi zacházelo lidsky. Podle Kojukonů je zvíře a jeho duch totožné. Duch je chápán jak individuálně tak jako součást kolektivního ducha svého druhu, a proto když urazíme jedno zvíře, může se stát, že se od kmene indiánů vzdálí celé stádo tohoto druhu. Zajímavostí je, že když dojde například k uvíznutí losa v hlubokém sněhu, tak ho Kojukoné nezabijí. Naopak ho budou chodit krmit, až do té doby, než nabere dostatek síly, aby se vyprostil sám.¹³⁶

Mezi nejuctívanější zvířata u indiánů patří medvěd, orel, vlk, liška atd. U každého kmene je to různé. Existuje například kmen Hopi, který věří, že jeho osady jsou potomci hadů. Podle jejich legendy kdysi dávno děti pozdějších Hadů umíraly hladem v důsledku strašlivého sucha. Jejich otec se vydal na cestu, aby našel déšť. Protože déšť nikde nebyl, šel do hloubky země, kde našel hady. Začal žít s hady a nakonec si vzal hadí dívku za manželku. Díky sňatku si sliboval, že by mohl získat úplnou důvěru hadů, kteří mu prozradí tajemství, jak uchovávat vodu. Se svou hadí ženou se vrátil na zem a založil rod, jehož potomky jsou indiáni z rodu Hadů, Hopiové.¹³⁷

Zůstává pravdou, že každý člověk, ať už indián, běloch či hinduista, si vždy najde způsob, jak obejít problém úcty k posvátným zvířatům. Například indiáni, kteří ulovili medvěda, se ho pokoušeli usmířit tak, že rozdýmali kalumet (indiánská dýmka), který strčili mrtvému zvířeti do tlamy, a čekali, až dohoří. V některých případech se dokonce prosilo umírající zvíře za odpuštění. Věřilo se, že když zvířecí duch opustí tělo, předstoupí před nejvyššího ducha svého druhu, který se ho zeptá, zda se tak stalo. Pokud by lovec neprosil o odpuštění, stihl by ho trest.¹³⁸

¹³⁶ Srov. ZIMMERMAN, L. J. *Indiáni Severní Ameriky. Víra a rituály. Duchové země a oblohy*. Praha: Knižní klub, 2003. s. 108. ISBN 80-242-0955-1.

¹³⁷ Mohli bychom si myslet, že Had je jen jakýsi symbol, ale indiáni neznají pomyslné symboly. Z tohoto důvodu věří, že jsou potomci skutečných hadů. In: HOLZBACHOVÁ, M. *Amerika země indiánů*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. s. 79-80. ISBN nevedeno.

¹³⁸ Srov. VESELOVSKÝ, Z. *Člověk a zvíře*. Praha: Academia, 2000. s. 36. ISBN 80-200-0756-3.

2.3 ZVÍŘATA V ZÁPADNÍCH NÁBOŽENSTVÍCH

Snad každé náboženství se ve svých textech nebo tradicích, alespoň nepřímo, zabývá vztahem člověka ke zvířatům. Západní náboženské smýšlení o zvířatech se zakládá na judaismu, ze kterého posléze vychází i křesťanství.

2.3.1 ŽIDOVSTVÍ

Starý Zákon, ze kterého judaismus vychází, se o vztahu lidí a zvířat vyjadřuje většinou nepřímo. Tento vztah můžeme odvodit pouze z vyprávění či z výroků o zvířatech.¹³⁹ Pravděpodobně nejvýznamnější text na téma vztahu mezi lidmi a zvířaty je příběh o stvoření.¹⁴⁰

Podle prvního příběhu o stvoření, který nalezneme v Genesis 1, stvořil Bůh člověka a zvířata ve stejný den. „*I řekl Bůh: „Vydej země rozmanité druhy živočichů, dobytek, plazi a rozmanité druhy zemské zvěře!“ (...) I řekl Bůh: „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad (...) zvířaty a nad celou zemí (...)“ (Gn 1, 24-26).*¹⁴¹ To, že byl člověk stvořen k obrazu Božímu, mu dává výjimečnou pozici ve vesmíru.

Podle druhého příběhu o stvoření, který se nachází v Genesis 2, stvořil Bůh zvířata jako pomocníky pro člověka a vyzval Adama, aby tato zvířata pojmenoval: „*Každý živý tvor se měl jmenovat podle toho, jak jej nazve. Člověk tedy pojmenoval všechna zvířata*

¹³⁹ „*Vždyť úděl synů lidských a úděl zvířat je stejný: Jedni jako druzí umírají, jejich duch je stejný, člověk nemá žádnou přednost před zvířaty, neboť všechno pomíjí.*“ (Kaz 3, 19)

¹⁴⁰ Srov. VISCHER, L. *Poučení z Bible*. In: BIRCH, CH., VISCHER, L. *Život se zvířaty*. Praha: Kalich, 2007. s. 15-19. ISBN 978-80-7017-068-7.

¹⁴¹ Šest dnů, během kterých došlo ke stvoření, spolu vzájemně souvisí. První tři dny byl stvořen prostor. Čtvrtý, pátý a šestý den byli stvořeni tvorové. Druhý den došlo k oddělení vody pod nebem, od vod nad nebem a v souladu s tím byly v pátém dnu vody obydleny rybami a nebe ptáky. Třetí den se z vod vynořila souš, což odpovídá šestému dni stvoření, kdy Bůh přivedl k životu zvířata a lidi. Na tomto je zřetelně vidět společný úděl lidí a zvířat. In: Tamtéž, s. 15.

a nebeské ptactvo i všechnu polní zvěř.“ (Gn 2, 19-20). Zvláštností je, že člověk měl počest pojmenovat pouze zvířata, nikoli všechno. Tím, že člověk pojmenoval zvířata, vstoupil s nimi do vztahu a spojili se do společenství. Toto společenství je však pouze jednostranné, neboť zvířata nemohou lidem odpovídat v plné míře. Plnohodnotné vzájemné společenství vzniká pouze mezi lidmi.

Bůh odlišuje lidi od zvířat tím, že jim dává schopnost zvláštního vztahu se Stvořitelem. V Gn 1, 22 se můžeme dočíst, že Bůh zvířatům poželal, zatímco v Gn 1, 28, že lidem poželal a řekl jim. Můžeme tedy předpokládat, že lidé jsou partnery Boha.

Podle příběhu o stvoření měli být lidé původně vegetariány. *„Hle, dal jsem vám na celé zemi každou bylinu nesoucí semena i každý strom, na němž rostou plody se semeny. To budete mít za pokrm“* (Gn 1, 29). Avšak po pádu člověka se zabíjení zvířat¹⁴² povolilo. Sám Bůh oblékl Adama a Evu do zvířecí kůže, než je vyhnal z Ráje. Posledním dokladem o tom, že je člověk pánem tvorstva, je požehnání Boha Noemovi.¹⁴³

Starý Zákon předpokládá, že lidé budou Bohu obětovat zvířecí oběti. Zvířata zastávají ve vztahu člověka k Bohu nezastupitelnou roli. V Izraeli byla obětována jen zvířata, která žila poblíž člověka. Jednalo se především o krávy, býky a ovce. Oběťmi lidé uznávali, že vše živé patří pouze Bohu. Krev zvířat člověka jednak ochraňuje před zlem a jednak má díky ní člověk přístup k Bohu.¹⁴⁴

¹⁴² Samostatnou skupinu tvoří ve Starém Zákoně divoká zvířata, která představují oblast, jež je mimo lidskou kontrolu. Divoká zvířata připomínají lidem, že jejich život je zranitelný a že jsou závislí na Bohu. Většinou bývají posly božího soudu. Podle Proroků Bůh uzavře mezi lidmi a divokými zvířaty mír: *„Vlk bude pobývat s beránkem, levhart s kůzlem odpočívá, tele a lviče i žírný dobytek budou spolu a malý hoch je bude vodit.“* (Iz 11, 6). In: VISCHER, L. *Poučení z Bible*. In: BIRCH, CH., VISCHER, L. *Život se zvířaty*. Praha: Kalich, 2007. s. 19-20. ISBN 978-80-7017-068-7.

¹⁴³ *„Bůh Noemu a jeho synům poželal a řekl jim: „Plodte a množte se a naplňte zemi. Bázeň před vámi a děs z vás padnou na všechnu zemskou zvěř i na všechno nebeské ptactvo; se vším co se hýbe na zemi, i se všemi mořskými rybami jsou vám vydáni do rukou. Každý pohybující se živočich vám bude za pokrm; jako zelenou bylinu vám dávám i toto všechno.“* (Gn 9, 1-3)

¹⁴⁴ *Srov. VISCHER, L. Poučení z Bible*. In: BIRCH, CH., VISCHER, L. *Život se zvířaty*. Praha: Kalich, 2007. s. 31. ISBN 978-80-7017-068-7.

Zvířata jsou stejně jako lidé stvořeni a milováni Bohem a jsou stejně jako člověk živi z Božího milosrdenství.¹⁴⁵

2.3.2 KŘESŤANSTVÍ

Pro křesťanství hrálo důležitou roli především to, že získalo vliv za Říše římské.¹⁴⁶ Římská říše se vybudovala dobytými válkami, které nedaly místo pro soucit se slabými. Vlastnosti římských občanů se utvářely prostřednictvím tzv. her, ve kterých muži i ženy sledovali, jak dochází k zabíjení jiných lidí a zvířat.¹⁴⁷ Lidé, především vězni a váleční zajatci, společně se zvířaty patřili mimo oblast morálního zájmu. Na tomto pozadí musíme vnímat křesťanský vztah člověka ke zvířatům, neboť to bylo křesťanství, které přineslo do římského světa myšlenku výjimečnosti lidí, jež přejalo z židovské tradice.

V Novém Zákoně nalézáme pouze několik zmínek o zvířatech.¹⁴⁸ Objevují se spíše ve vyprávěních, ale nejsou ústředním tématem v žádné části Nového Zákona. O zvířatech se dovídáme více z novozákonního apokryfu. „*Ublížujete zvířatům, a proto běda vám*

¹⁴⁵ Když shrneme učení Starého zákona o vztahu člověka ke zvířatům, nabízejí se nám tedy tři zjištění:
1. Mezi člověkem a zvířetem není ontologický rozdíl, neboť oba byli stvořeni z hlíny. Ať zemře člověk, nebo zvíře, oba se promění zpět v prach.
2. Zvířata byla stvořena proto, aby žila ve vztahu k lidem. Bůh chtěl zbavit člověka samoty, a proto stvořil zvířata.
3. Zvířata jsou chápána jako pomocníci člověka.
In: DE PURY, A. *Člověk a zvíře stvoření Boží. Starý zákon o zvířatech*. Praha: Kalich, 1999. s. 73-78. ISBN 80-7017-313-0.

¹⁴⁶ Srov. SINGER, P. *Osvobození zvířat*. Praha: Práh, 2001. s. 205-206. ISBN 80-7252-042-3.

¹⁴⁷ Historik W. E. H. Lecky popisuje hry takto: „*Obyčejný boj nakonec zevšedněl, a každá ohavnost měla podpořit uvádající zájem (...) Za vlády Trajána trvaly hry nepřetržitě sto dvacet tři dnů. Lvi, tygři, sloni, nosorožci, hroši, žirafy, býci, jeleni, a dokonce i krokodýli a hadi byli použiti k oživení představení. Nechyběla ani žádná forma lidského utrpení... Deset tisíc mužů bojovalo za Trajánových her.*“ In: Tamtéž, s. 206.

¹⁴⁸ Zvířata byla považována za iracionální bytosti bez imago dei, které umisťuje lidi do jedinečného postavení. Přestože katolická tradice nepopírá duši zvířat, jsou tyto duše považovány za neracionální, a proto smrtelné. In: LINZEY, A., *Animal Rights*, in: *Contemporary American Religion*, New York: Macmillan 1999, Vol. 1, s. 22.

ne jednou, ale třikrát, protože nedbáte jejich nářku ke Stvořiteli v nebesích a jejich volání po milosrdenství! Běda těm, kdo jsou příčinou jejich nářků a bolestného sténání! Přestaňte bít svá zvířata, abyste vy sami byli hodni milosrdenství.“ V Markově evangeliu se můžeme dočíst, že Ježíš „byl na poušti čtyřicet dní a Satan ho pokoušel: byl mezi dravou zvěří a andělé ho obsluhovali“ (Mk 1, 13).¹⁴⁹

Peter Singer zmiňuje, že v Bibli nacházíme úryvek, ve kterém je Ježíš popisován jako lhostejný k osudu zvířat. Jedná se o případ, kdy seslal na dva tisíce sviní zlé duchy a přinutil je, aby se vrhly do moře. Tento čin byl, podle Singera, zbytečný, neboť Ježíš měl zcela jistě moc vymýtit zlé duchy, aniž by je musel seslat na jakékoli stvoření.¹⁵⁰ Nesmíme však zapomínat, že prase je pro židy nečisté zvíře. Na základě toho můžeme předpokládat, že Ježíš vyhnal zlé duchy do prasat, aby tím tyto duchy ponížil.

Na rozdíl od židovství se v křesťanství považuje za pravou oběť lidská poslušnost Boží vůli. S Bohem nás nemohou smířit oběti, ale pouze Boží milost. Ježíš Kristus je samo obětní zvíře. Je to Beránek, který snímá hříchy světa a který byl přiveden na porážku. Jeho oběť přinesla usmíření a opět nastolila Boží řád ve světě.¹⁵¹

Křesťanství se zajímá především o člověka a jeho vztah k Bohu. Zvířata jsou ponechána stranou. Důvodem tohoto odsunu je, že křesťanství se rozšiřuje především ve městech, a proto není primárním tématem vztah ke zvířatům. Bylo málo křesťanů a stejně tak málo Římanů, kteří vyjádřili zájem o němé tváře. Patřili mezi ně především Ovidius, Seneca, Plutarchos či sv. Bazil Veliký, který ve své modlitbě vybízí lidi k vlídnosti ke zvířatům: „A za ně také, ó Pane, za ponížené tvory, kteří s námi snášejí žár a tíhu dne, Tě prosíme, abys rozšířil nesmírnou laskavost svého srdce, neboť jsi slíbil spasit jak lidi, tak zvířata ...“¹⁵² Avšak můžeme zmínit i například Cicera, podle kterého mohou

¹⁴⁹ Srov. VISCHER, L. *Poučení z Bible*. In: BIRCH, CH., VISCHER, L. *Život se zvířaty*. Praha: Kalich, 2007. s. 26. ISBN 978-80-7017-068-7.

¹⁵⁰ Srov. SINGER, P. *Osvobození zvířat*. Praha: Práh, 2001. s. 207. ISBN 80-7252-042-3.

¹⁵¹ Srov. VISCHER, L. *Poučení z Bible*. In: BIRCH, CH., VISCHER, L. *Život se zvířaty*. Praha: Kalich, 2007. s. 35. ISBN 978-80-7017-068-7.

¹⁵² BIRCH, CH. *Úcta ke zvířatům*. In: ČEJKA, J. *Zvířata jsou naši bližní*. Praha: Práh, 2010. s. 98. ISBN 978-80-7252-317-7.

lidé využívat zvířata pro své vlastní účely, aniž bychom jim činili nespravedlnost. Podle Cicera jsme pány přírody. Říká, že všechno je stvořeno pro prospěch někoho jiného. Rostliny a ovoce rostoucí ze země byly stvořeny přírodou pro zvířata a zvířata jsou stvořena pro člověka.¹⁵³

2.3.3 ISLÁM

Islám¹⁵⁴ je náboženství, které upravuje nejen naše chování k lidem, ale předepisuje zároveň, jak bychom se měli chovat ke všem ostatním živým bytostem. Jak v Koránu, tak ve výročích Muhammada najdeme mnoho veršů, které muslimům říkají, jak zacházet se zvířaty. Vztah muslimů ke zvířatům není totožný se vztahem ke zvířatům v západním světě. Právě naopak, muslimové chápou západní pojetí vztahu ke zvířatům jako k domácím mazlíčkům za sobecké a podle nich vede k povrchnosti celé západní společnosti. Jejich vztah je zcela jiný, neboť zvířata nejsou náhradou za lidské společenství. Zvířata byla dána muslimům k užitku, a proto se o ně musí starat a vážit si jich. Přestože má i v islámu člověk výsadní postavení, kterému dal Bůh zemi a přírodu k užívání, tak se musí ke zvířatům chovat dle vzoru Muhammada a Božích nařízení.

Pokud člověk trýzní, zneužívá či bezdůvodně zabíjí zvířata, pak skončí v pekle. To je popsáno i v jednom příběhu. V tomto příběhu společníci proroka Muhammada vzpomínají, jak jednoho dne obdivovali ženu, která dodržovala veškeré předpisy. Modlila se, postila se, zkrátka dodržovala vše, co měla. Tito společníci si mysleli, že ji za to čeká velká odměna v podobě ráje, avšak prorok jim řekl, že půjde do pekla. Všichni se divili a ptali se Muhammada na důvod. Ten pouze odpověděl, že uvěznila kočku, nedala jí najíst a nechala ji zemřít. Zde tedy vidíme, že islám ochraňuje zvířata

¹⁵³ Srov. PATTERSON, CH. *Věčná treblinka. Ve vztahu ke zvířatům jsme všichni nacisté*. Praha: Práh, 2002. s. 31. ISBN 80-7252-084-9.

¹⁵⁴ Srov. *Muslimové a jejich vztah ke zvířatům*. In: časopis Almanára. [online]. 5. květen, 2002. Dostupné na WWW: <<http://www.animalrights.webz.cz>>.

před zbytečnou smrtí a týráním. „Prorok také řekl: „Kdo zabil vrabce zbytečně, zažaluje ho ten vrabec Bohu v Soudném dni a poví: „Bože tento člověk mne zabil zbytečně a nezabil mne pro nějaký užitek.“¹⁵⁵

Kromě toho je islám znám svými předpisy, jak přesně zvíře usmrtit. V těchto předpisech se dovídáme správnou polohu a způsob provedení, aby zvíře netrpělo či nevidělo nuž. Smrt nesmí zvířeti způsobit utrpení a bolest. Muslimové zabíjejí zvířata jen pro zdroj potravy nebo materiálu, nikoli pro zábavu. „A stvořil velbloudy, z nichž pro vás jsou oděvy i užitek jiný a z nichž i potravu svou máte“ (Súra Včely, 16:5). „A stvořil koně, mezky a osly, abyste na nich jezdili, i jako ozdobu - a On tvoří i věci jiné, o nichž vy nevíte“ (Súra Včely, 16:8).

Muslimové si ze zvířat nedělají domácí mazlíčky, koneckonců například psi, kteří jsou v západním světě nejčastějším mazlíčkem, jsou v islámu natolik nečistí, že do domů, kde psi přebývají, nevstupují andělé.

Korán i Prorokovy výroky tedy pěstují v muslimech úctu ke všemu živému a muslimové vědí, že si toho mají vážit a zbytečně s tím neplýtvat.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Srov. *Muslimové a jejich vztah ke zvířatům*. In: časopis Almanára. [online]. 5. květen, 2002. Dostupné na WWW: <<http://www.animalrights.webz.cz>>.

¹⁵⁶ Musíme zmínit, že opakem západních náboženství jsou východní náboženství, které nepovažují člověka za vrchol stvoření. Všechny živé bytosti mají duši stejně jako lidé. V buddhismu hraje důležitou roli příkazání „nezabíješ“. „Tu se žák vyhýbá zabíjení živých bytostí a zcela se ho zdržuje. Neozbrojen ani holí ani mečem, je ohleduplný a laskavý a spočívá v soucítění se všemi živými bytostmi.“ In: MINAŘÍK, K. *Komentáře ke Slovu Buddhovu*. Praha: Canopus, 1993. s. 70. ISBN 80-85202-08-5. Z tohoto tedy vidíme, že se v buddhismu vyžaduje soucit se vším živým a tento soucit by se měl vystupňovat k zábránám někoho zranit.

Stejně tak i hinduismus je znám svým vztahem ke zvířatům, neboť většina jeho božstev je spjata se zvířaty. Avšak když se tím budeme zabývat dále, zjistíme, že tato zvířata toho mají se skutečnými živočichy společného jen pramálo. Nejedná se o zvířata, která by odpovídala reálným zvířatům, ale jedná se o zvířata, která jsou božského či pololidského původu. Za zmínku stojí i to, že Indie nejvíce proslula neubližováním živým tvorům a v posvátnosti hovězího dobytka. Avšak je třeba poznamenat, že ve skutečnosti toto neubližování a posvátnost neodpovídají představám západního člověka. Neubližovat živým tvorům je pojímáno zpravidla tak, že hinduista nebude činit nic, čím by si zašpinil karmu. Hinduista tedy zvíře za žádnou cenu nezabije, i kdyby to mělo vést k ukončení jeho bolesti. In: KOMÁREK, S. *Ochlupení bližní. Zvířata v kulturních kontextech*. Praha: Academia, 2011. s. 90-96. ISBN 978-80-200-1904-2.

2.4 STAROVĚKÉ ŘECKO

Myšlení starověkého Řecka můžeme považovat za druhou myšlenkovou tradici, na které spočívají kořeny našeho vztahu ke zvířatům. Z počátku bylo myšlení Řecka nejednotné, neboť se zde objevovala řada mezi sebou soupeřících škol. Za nejdůležitější školu či zdroj myšlenek se pokládá škola Aristotelova. Mezi ostatními, již méně důležitými, pak můžeme zmínit například školu Pythagora, podle kterého je nutné jednat se zvířaty s úctou, neboť mají stejně jako lidé vědomí a nesmrtelnou duši. „*Pokud bude člověk zabíjet zvířata, budou se i lidé navzájem zabíjet.*“¹⁵⁷ Podle Pythagora se do zvířat stěhují duše mrtvých lidí a zřejmě z tohoto důvodu byl Pythagoras vegetarián.

2.4.1 ARISTOTELÉS

Podle Aristotela existují zvířata proto, aby sloužila lidem. Důležité je, že Aristotelés nijak výrazně nerozlišuje mezi lidmi a živočichy. Vždyť i člověka definuje jako živočicha politického.¹⁵⁸ Člověk je stejně jako zvíře zoon, ale stojí na nejvyšším stupni ve stupnici přírody. Avšak společný původ ještě nezaručuje rovné přístupy.

Zde se opět ukazuje jeho myšlenka pro ospravedlnění otroctví. Otrok je člověkem, ale protože není dostatečně rozumově vybaven, je pokládán za živý nástroj, který slouží rozumovějším lidem. Vzhledem k tomu, že rozdíl v rozumových schopnostech je

¹⁵⁷ PYTHAGORAS. In: PITTER, P. *Význa (nejen) křesťanům*. In: ČEJKA, J. *Zvířata jsou naši bližní*. Praha: Práh, 2010. s. 170. ISBN 978-80-7252-317-7.

¹⁵⁸ Aristotelés říká, že existují stádní a samotářští živočichové. Stádní živočichy můžeme rozdělit na ty, kteří žijí politicky, a na ty, kteří žijí roztroušeně. Člověk žije jak stádně, tak samotářsky. Politictví jsou ti živočichové, kteří vykonávají nějaký jeden společný úkol. Kolektivní existence tedy není dostatečným důvodem, neboť ta charakterizuje všechny stádní živočichy. In: KULLMANN, W. *Člověk jakožto politický živočich u Aristotela*. s. 9-11. Původní článek „Man as a Political Animal in Aristotle“, in: *A companion to Aristotle's Politics*, ed. D. Keyt & F. D. Miller jr., Oxford/Cambridge (Mass.) 1991, str. 94-117.

důvodem k rozdělení lidí na pány a otroky, pak nás nemůže překvapit jeho postoj, že lidé mají právo vládnout zvířatům.¹⁵⁹

Podle Aristotela je příroda hierarchicky uspořádána a bytosti s nižšími rozumovými schopnostmi existují, aby prospívala bytostem s vyššími rozumovými schopnostmi. Rostliny tu jsou pro zvířata a zvířata existují pro člověka. Domácí zvířata existují proto, aby je člověk využil a jedl, divoká zvířata slouží jako potrava a na jiné potřeby, jako je například oblečení a nástroje. „*Ochočená zvířata jsou totiž svou přirozeností lepší než divoká, a pro ně všechna je lepší, vládne-li jim člověk, neboť se to tak děje pro jejich zachování.*“¹⁶⁰ Příroda nečiní nic bezúčelně, a proto je nepochybně pravda, že zvířata stvořila pro člověka.¹⁶¹

2.5 STŘEDOVĚK

Středověk se vyznačuje především křesťanskými mysliteli, proto můžeme říci, že se ve filosofii uplatňuje totéž, co v křesťanském pohledu na zvířata. Pouze člověk má jedinečné postavení a panuje nad všemi živočichy i přírodou. Jen člověk má nesmrtelnou duši a zvířata, protože nemají nesmrtelnou duši, jsou člověku zcela podřízena.

Ve středověku je tedy hluboce zakořeněno to, co napsal středověký myslitel Augustin, a sice že šesté přikázání „nezabiješ“ se vztahuje pouze na lidi a nikoli na zvířata, neboť jsou to iracionální věci, které nepatří do našeho společenství.¹⁶²

¹⁵⁹ „*Jiní živočichové [slouží tak, že] nevnímají rozum, ale vykonávají pomocné práce podle smyslových dojmů. I svou užitečností se od sebe liší jen málo; jedni i druzí, otroci i ochočená zvířata nám svou tělesnou prací pomáhají uspokojovat nutné potřeby.*“ In: ARISTOTELÉS, *Pol.* I 1, 1254b 23-25. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-92-5.

¹⁶⁰ Tamtéž, 1254b 10-12.

¹⁶¹ Tamtéž, 1256b 15-22.

¹⁶² *Srov.* PATTERSON, CH. *Věčná treblinka. Ve vztahu ke zvířatům jsme všichni nacisté.* Praha: Práh, 2002. s. 32. ISBN 80-7252-084-9.

Přesto se ve středověku objevili i myslitelé, kteří se zvířaty soucítily, např. sv. František z Assisi nebo sv. Antonín z Padovy. Oba myslitelé považovali zvířata za „malé bratry a sestry“. Sv. Františku z Assisi jde především o praktické nakládání se zvířaty.¹⁶³ Údajně prohlásil, že kdyby mohl být předveden k císaři, prosil by ho, pro lásku boží, aby vydal edikt, který by zakázal chytat a věznit slavíky. Tento edikt by měl též nařizovat, aby každý majitel volů či oslů tato zvířata nakrmil o Vánocích zvláště dobře. Existuje mnoho legend o jeho soucitu ke zvířatům. I sv. Antonín je znám z mnoha legend, především z legendy o kázání rybám. Říká se, že sv. Antonín chtěl přivést kacíře „ke světlu pravé víry“, avšak nikdo ho neposlouchal. Najednou vystrčily ryby své hlavy z moře a naslouchaly mu. Dávaly „pozor v náramném pokoji a krotkosti a pořádku“¹⁶⁴. Tento zážitek vedl k tomu, že se údajně všichni obyvatelé Rimini dali pokřtít. Sv. Antonín je jedním z nejuctívanějších církevních postav a dodnes je považován za patrona všech zvířat.

2.5.1 TOMÁŠ AKVINSKÝ

Stejně jako tomu bylo u Aristotela, tak i Tomáš Akvinský se domnívá, že vše, co je méně dokonalé, slouží více dokonalému. Rostliny slouží zvířatům a zvířata slouží člověku. Nejdokonalejším stvořením je člověk a všechno ostatní existuje jen pro dobro člověka. Nemáme žádné povinnosti ke zvířatům. Můžeme se k nim chovat laskavě, protože Božím záměrem je probudit v člověku soucit k ostatním lidem, ale toto laskavé zacházení nevychází z práv zvířete, ale z našeho soucitu. Laskavost ke zvířatům je tedy pouze otázkou benevolence člověka.¹⁶⁵

¹⁶³ Srov. SINGER, P. *Osvobození zvířat*. Praha: Práh, 2001. s. 212. ISBN 80-7252-042-3.

¹⁶⁴ Srov. *Životopis svatého Antonína z Padovy*. Farnost sv. Antonína-Hrabětice. [online]. 13. červen, 2008. Dostupné na WWW: <<http://www.farnost-hrusovanyadjevisovkou.cz/farnost-sv-antonina-hrabetice/>>.

¹⁶⁵ Srov. ČEJKA, J. *Práva zvířat a povinnost člověka*. In: ČEJKA, J. *Zvířata jsou naši bližní*. Praha: Práh, 2010. s. 121. ISBN 978-80-7252-317-7.

Na zabíjení zvířat nevidí Akvinský nic špatného. Podle něj není hřích ve využití věci za účelem, pro který je věc určena. Z tohoto důvodu není nezákonné, když člověk užívá zvířata pro dobro lidí. „*Není špatné pro člověka využívat jich [zvířat] buď tím, že je zabije nebo jakýmkoliv jiným způsobem.*“¹⁶⁶ Akvinský netvrdí, že zabíjení zvířat na jídlo je nutné, pouze říká, že dokonalejší bytosti mají právo z tohoto důvodu zabíjet. Krutost, kterou způsobujeme zvířatům, není sama o sobě špatná. Pro Akvinského neexistují hříchy proti zvířatům, protože morálka zahrnuje pouze lidi. V jeho morálce rozlišuje pouze hříchy proti Bohu, proti sobě samému a proti bližnímu svému. Mohli bychom si myslet, že vlídné chování ke zvířatům se zahrnuje do dobročinnosti, avšak toto Akvinský také odmítá. Dobročinnost se zvířat netýká, neboť zvířata nemohou mít dobro, které je vlastní rozumovým bytostem; nemáme s nimi pocit sounáležitosti; a hlavně je dobročinnost založena na spoluúčasti na nekonečném štěstí, k němuž nerozumné bytosti nedospějí. Zvířata můžeme milovat tehdy, když je pokládáme za dobré věci, jež chceme pro ostatní.

Podle Akvinského bychom měli rozlišovat mezi rozumem a citem, neboť kde se objeví cit, vyvolají zvířata náš soucit. I nerozumné bytosti cítí bolest, a když člověk bude chovat ke zvířatům soucit, bude mít ještě větší schopnosti soucítit se svými bližními. Proto je jediným důvodem proti krutosti na zvířatech fakt, že by tato krutost ve svých důsledcích mohla vést ke krutosti na lidech.¹⁶⁷

Tomáš Akvinský, stejně jako celé židovsko-křesťanské myšlení, odepřel zvířatům posmrtný život. Tím, že jim odepřel posmrtný život, uklidnil křesťany, že by se po smrti mohli setkat s dušemi pomstychtivých zvířat, jež na zemi zabili. To vedlo ještě k většímu ujištění, že nemáme žádný morální důvod zabývat se jinými tvory, a nemusíme tedy cítit žádnou vinu z jejich využívání.¹⁶⁸

¹⁶⁶ AKVINSKÝ, T. *Summa proti pohanům*, Kniha 3., část II., CVII. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993.

¹⁶⁷ Srov. SINGER, P. *Osvobození zvířat*. Praha: Práh, 2001. s. 209-211. ISBN 80-7252-042-3.

¹⁶⁸ Srov. PATTERSON, CH. *Věčná treblinka. Ve vztahu ke zvířatům jsme všichni nacisté*. Praha: Práh, 2002. s. 32. ISBN 80-7252-084-9.

Myšlení Tomáše Akvinského bylo ve středověku dominantní a jeho vliv trval až do poloviny 19. století.

2.6 HUMANISMUS A MICHAEL DE MONTAIGNE

Ač by se tak mohlo zdát, nemá humanismus nic společného se slovem humánnost. V tomto období se klade důraz na hodnotu a důstojnost člověka. Zdůrazňuje se svobodná vůle a možnosti člověka, které se kladou do protikladu k nižším živočichům. Stejně jako tomu bylo v křesťanství či středověku jsou zvířata ponechávána na nižší pozici než lidé. V této době se psaly eseje, které obdivovaly člověka jako středobod přírody. Přesto se zde nachází první odpůrci jako například Leonardo da Vinci, který se kvůli zvířatům stal vegetariánem, či Giordano Bruno.¹⁶⁹

Jedním z významných představitelů tohoto období, který se zabýval vztahem ke zvířatům, byl Michel de Montaigne. Podle něj nejsme nadřazeni zvířatům a zlo, které jim způsobujeme, se nedá nijak ospravedlnit. Montaigne nerad přihlížel, jak se utrácí či honí nevinná zvířata, která nám neubližují. Krutost je zlem a Montaigne se obával, že člověk má v sobě od přírody vložen pud k nelidskosti. Nikoho nezajímá, jak si zvířata hrají, ale jakmile se navzájem rvou, přijdou se podívat všichni.¹⁷⁰

Montaigne napsal: „(...) lidé nestojí nad ani pod úrovní všeho tvorstva (...) není to na základě opravdového rozumu, ale na základě pošetilé domýšlivosti a zatvrzelosti, že sebe stavíme před ostatní zvířata, a tím sami sebe vyřazujeme z jejich společenství a ztrácíme jejich přátelství.“¹⁷¹

¹⁶⁹ Srov. PATTERSON, CH. *Věčná treblinka. Ve vztahu ke zvířatům jsme všichni nacisté.* Praha: Práh, 2002. s. 214. ISBN 80-7252-084-9.

¹⁷⁰ Srov. MONTAIGNE, M. *Eseje. Kapitola: O krutosti.* Praha: Odeon, 1966. s. 280. ISBN neuvedeno.

¹⁷¹ In: ČEJKA, J. *Práva zvířat a povinnost člověka.* In: ČEJKA, J. *Zvířata jsou naši bližní.* Praha: Práh, 2010. s. 122. ISBN 978-80-7252-317-7.

2.7 NOVOVĚK

Období novověku můžeme rozdělit do třech základních etap. První etapou je racionalismus, kde se klade důraz především na rozum. V této fázi jsou zvířata pokládána za pouhé necítící stroje. Hlavním představitelem, který zvířata degradoval na úroveň strojů, byl René Descartes (viz 2.7.1). Druhou etapou je empirismus a třetí etapou je osvícenství. V empirismu a osvícenství se začíná postoj ke zvířatům zlepšovat. Důvodem k této změně byly patrně pokusy na zvířatech, které odhalily fyziologickou podobu mezi člověkem a zvířetem. Začínají se tedy brát ohledy na ostatní živočichy. Heslem pro toto období by bylo, že máme právo využívat zvířata, ale musíme to konat ohleduplně. Projevuje se zde větší laskavost a menší brutalita, z čehož plynuly výhody pro zvířata.¹⁷² Představiteli těchto období jsou především David Hume (viz 2.7.2) a Jeremy Bentham (viz 2.7.3).

2.7.1 RENÉ DESCARTES

Myšlení Reného Descarta je pro vztah ke zvířatům snad nejbolestivějším obdobím.¹⁷³ Jeho představy o zvířatech můžeme založit na kombinaci dvou hledisek jeho myšlenek. Za prvé to byl vliv mechaniky, neboť Descartes věřil, že vše, co bylo tvořeno hmotou, bylo řízeno mechanickými zákony, jako například hodinky. V důsledku toho byli lidé podle něho stroje, jejichž chování je ovládáno zákony vědy. Avšak aby zmírnil myšlenku strojů, připojil myšlenku duše. Lidé mají vědomí, které spojil s nesmrtelnou duší, již stvořil Bůh. Pouze lidé mají dar nesmrtelné duše.

¹⁷² Srov. SINGER, P. *Osvobození zvířat*. Praha: Práh, 2001. s. 217. ISBN 80-7252-042-3.

¹⁷³ Tamtéž, s. 215.

Zvířata nemají ani duši ani vědomí. Jsou pouhými stroji, automaty.¹⁷⁴ „*To se nebude zdát nikterak podivné těm, kteří – vědouce, kolik různých automatů neboli pohyblivých strojů může lidská vynalézavost vytvořit, použijíc jen několika málo součástek, srovnáme-li to s množstvím kostí, svalů, šlach, tepen, žil a všech jiných částí, jež jsou v těle každého zvířete – budou považovat lidské tělo za stroj, jenž byv vytvořen rukama Božíma, je nesrovnatelně lépe uspořádán a schopen pohybů podivuhodnějších, než kterýkoli stroj jiný, jenž může být vynalezen lidmi.*“¹⁷⁵ Descartes říká, že u strojů, které mají orgány a vzhled zvířat (např. opice), můžeme předpokládat stejnou povahu jako u tohoto zvířete. Avšak kdyby byly stroje, které by se podobaly lidským tělům, poznali bychom, že nejsou skutečnými lidmi. Jednak proto, že by nikdy neužívaly slov, jako to děláme my, když chceme někomu něco sdělit.¹⁷⁶ A jednak proto, že i kdyby vykonávaly věci stejně dobře jako my, či snad ještě lépe, selhaly by v jiných věcech. Projevilo by se, že nejednaly s vědomím, ale jen podle sestavení orgánů. Rozum je nástroj, který užíváme v různých případech, ale orgány mají uzpůsobení pro každý jednotlivý úkon. Z tohoto důvodu není morálně možné, aby jednaly ve všech okolnostech života stejně, jako jednáme my podle našeho rozumu.

Tak můžeme poznat rozdíl mezi lidmi a zvířaty. I hloupí lidé mohou použít slov a mluvit. Dokonce i hluchoněmí lidé používají znamení, pomocí nichž se dorozumívají, ale neexistuje zvíře, které by tak činilo, i kdyby bylo sebedokonalejší. Právě tato skutečnost dokazuje, že zvířata nemají rozum. Přestože existují situace, ve kterých zvířata činí věci lépe než my, nedokazuje to, že mají ducha. Dokazuje to, že v nich působí příroda sestavením orgánů. „*Právě jako hodiny, složené jen z koleček a per, mohou počítat hodiny a měřit čas přesněji než my s veškerou svou rozumovostí.*“¹⁷⁷

¹⁷⁴ Za prohlášením, že zvířata jsou stroje, není opovržení zvířaty. Jde spíše o touhu zdůraznit jedinečnost člověka. Srov. VISCHER, L. *Poučení z Bible*. In: BIRCH, CH., VISCHER, L. *Život se zvířaty*. Praha: Kalich, 2007. s. 14. ISBN 978-80-7017-068-7.

¹⁷⁵ DESCARTES, R. *Rozprava o metodě*. Praha: Svoboda, 1992. s. 40. ISBN 80-205-0216-5.

¹⁷⁶ Stroj může být sestaven tak, že pronáší nějaká slova. Dokonce aby tato slova pronášel ve spojení s nějakými tělesnými úkony, např. když se ho dotkneme na levé ruce, aby křičel, že ho to bolí; když se ho dotkneme na pravé ruce, aby se zeptal, co mu chceme říci. Ale tato slova nebude sestavovat různě, a proto nemůže odpovídat na vše. In: Tamtéž, s. 40 - 41.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 42.

Zvířata necítí radost ani bolest. Přestože mohou vydávat zvuky, když do nich řízeme, či chtějí utéct, když se k nim přibližujeme s rozžhaveným železem, neznamena to, že v takovýchto situacích cítí bolest. Jsou to jen složité stroje, které vyrobil Bůh.

Během Descartova života se v Evropě rozšiřuje experimentování na zvířatech. Při těchto pokusech zvířata trpěla a z jejich projevů muselo být všem jasné, že trpí (tehdy neexistovala anestezie). A právě Descartova nauka zbavila vědce pochyb o tom, že něco cítí. I Descartes pitval živá zvířata, aby si zdokonalil v anatomii. Dokonce k tomu nabádá i ty, kteří se v anatomii nevyznají. „(...) aby si ti, kteří nejsou zbehlí v anatomii, dali před čtením této části rozkrojit srdce nějakého velkého zvířete, jež má plíce, neboť všechna taková zvířata mají srdce dost podobné srdci lidskému (...).“¹⁷⁸

Descartova nauka tedy zcela degradovala postavení zvířat a můžeme říci, že se jednalo o nejbizarnější a nejtemnější období našeho vztahu ke zvířatům. Naštěstí se však už od té doby jejich postavení jen zlepšovalo.

2.7.2 DAVID HUME

Hume, na rozdíl od Descarta, projevil soucit se zvířaty. Podle něj jsme svázáni zákony lidskosti, a proto musíme zvířata využívat ohleduplně. Hume spatřuje mezi lidmi a zvířaty podobnost.¹⁷⁹ Zvířata se stejně jako lidé dovídají řadu věcí ze zkušenosti. Dokáží rozpoznat, že z těžké příčiny budou pocházet stejné následky. Tímto způsobem se seznamují s vlastnostmi předmětů. Již od narození sbírají vědomosti o povaze ohně, vody, země, výšek, hloubek atd. a o účincích, které vyplývají z jejich působení. Tak můžeme rozpoznat rozdíl mezi nevědomostí mláďat a chytrostí starých zvířat, která se dlouhým pozorováním naučila vyhýbat se věcem, které jim ublížily, a vyhledávat věci, jež způsobují libost. Například kuň, jenž se obeznámí s výškou, kterou dokáže

¹⁷⁸ DESCARTES, R. *Rozprava o metodě*. Praha: Svoboda, 1992. s. 35. ISBN 80-205-0216-5.

¹⁷⁹ *Srov. HUME, D. Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899. s. 274-278. ISBN neuvedeno.

přeskočit, se nikdy nepokusí přeskočit výšku přesahující jeho sílu. Takto získané domněnky jsou založeny výhradně na pozorování a zkušenosti.

Ještě více se zvířata naučí z účinků výchovy. Pomocí odměn a trestů se naučí i věci, které jsou protivné jejich přirozeným náklonnostem. Opět je to zkušenost, která zvíře naučí, aby se bálo trestu. Tak například pes se ze zkušenosti naučí rozumět svému jménu a ze zvuku pozná, že voláte právě jeho, nikoli jiného psa. Závěry zvířat nejsou založené na rozumování, koneckonců ani děti nečiní závěry z rozumu, ale příroda nám dala všeobecnější princip, jímž je zvyk. Co se týče lidí, mohli bychom pochybovat a namítat, že vyvozování účinků z příčin není založeno na zvyku, nýbrž na rozumu, ale co se týče zvířat, není pochyb.

Přestože se většinu věcí zvířata učí zvykem, pozorováním, existuje mnoho věcí, které mají dány jakoby z první ruky přírody. Tímto darem přírody je podle Huma pud, který je nám a zvířatům společný, a na kterém závisí veškerý život. Tento pud v nás působí a není v područí rozumu. Významným pudem je pud sebezáchovy, který máme se zvířaty společný. Kromě reprodukce tento pud učí člověka např. vyvarovat se ohni, aby nezahynul, a ptáka učí, jak sedět na vejcích, aby došlo k vylíhnutí mlád'at.

Jak vidíme, od Descarta k Humovi došlo k velkému posunu. Zvířata již nejsou pouhými stroji, ale bytostmi, které jsou v mnoha ohledech podobné člověku, a proto si zaslouží, abychom s nimi jednali s ohledem a úctou.

2.7.3 JEREMY BENTHAM

Jedním z mála filosofů, který pochopil, že rovný přístup k ostatním se týká nejen lidí, ale vztahuje se i na příslušníky jiného druhu živých bytostí, tedy zvířat, byl i Jeremy Bentham. Významná je jeho stat¹⁸⁰, ve které píše: „*Možná přijde den, kdy zbytek všech*

¹⁸⁰ Někteří myslitelé se pokoušeli argumentaci této knihy vyvrátit, ale nepodařilo se jim předložit důkazy, jež by prokázaly, že zvířata nemají práva. Podle nich musí být zvířata svéprávní, musí být součástí komunity a musí respektovat práva druhých, aby se mohlo hovořit o jejich právech. Avšak tyto

*živých tvorů získá tato práva, která by jim neměla být nikdy odepírána rukou tyranie. (...) Možná, že jednou přijde i den, kdy uznáme, že počet nohou, ochlupenou kůže nebo zakončení os sacrum nedostačují jako důvody k tomu, abychom nechali citlivou bytost propadnout stejnému osudu. (...) Dospělý kůň nebo pes je ale nesrovnatelně rozumnější a jako zvíře společensky schopnější, než je třeba nemluvně den, týden nebo měsíc staré. (...) Otázkou není, zda dokáží myslet, ani zda dokáží mluvit, ale zda jsou schopni trpět.*¹⁸¹ Bentham byl první, kdo považoval nadvládu člověka spíše za tyranii než za zákonnou formu vlády.

Schopnost trpět je charakteristická pro všechno živé a právě tato schopnost, nikoli schopnost rozumu, je rozhodujícím měřítkem našeho jednání s ostatními bytostmi. Lidé a zvířata se tedy začínají řadit do stejné skupiny vědomých bytostí, jež pociťují radost i bolest. Schopnost trpět či radovat se je nutnou podmínkou pro náš zájem. Například kámen nemá zájmy, z tohoto důvodu ho můžeme odkopnout, protože nebude trpět. Avšak například myš už svůj zájem má. Její zájem je netrpět. Proto ji nemůžeme odkopnout, neboť by tak trpěla. Neexistuje žádné morální ospravedlnění pro jednání, při kterém si člověk nevšímá, že nějaká bytost trpí. Zájmy musí být respektovány stejnou měrou, ať jde o muže či ženu, bělocha či černocho, člověka či zvíře. Benthamova zásada rovnosti vyžaduje, aby bylo toto utrpení chápáno stejně jako utrpení jakékoli jiné bytosti.¹⁸²

Zvířata se u Benthama stávají předměty naší morální odpovědnosti a jejich morální postavení je nezávislé na jejich rozumových schopnostech. Benthamovy myšlenky se staly základem dnešního morálního cítění a zajisté přispěly ke snaze o udělení práv zvířatům. Můžeme říci, že Bentham svou naukou předešel svou dobu.¹⁸³

požadavky jsou irelevantní, neboť se hodí spíše pro politická jednání. In: SINGER, P. *Osvobození zvířat*. Praha: Práh, 2001. s. 24. ISBN 80-7252-042-3.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 30-31.

¹⁸² S nadřazeností lidského druhu je to jako s rasismem a sexismem. Rasisté porušují zásadu rovnosti tak, že kladou větší důraz na zájmy členů své rasy než na zájmy jiné rasy. Sexisté tuto zásadu porušují ve prospěch svého pohlaví. Stejně tak lidé, kteří si myslí, že jsou druhově nadřazení, podrobují zájmy jiných druhů ve prospěch svých vlastních. Toto schéma je vždy stejné. In: Tamtéž, s. 24.

¹⁸³ Srov. ČEJKA, J. *Práva zvířat a povinnost člověka*. In: ČEJKA, J. *Zvířata jsou naši bližní*. Praha: Práh, 2010. s. 126. ISBN 978-80-7252-317-7.

2.8 CHARLES DARWIN

Nenajdeme snad lepší případ, na kterém bychom si mohli ukázat podobnost mezi lidmi a zvířaty, než nauku Charlese Darwina. Podle jeho evoluční teorie, která je založena na přírodním výběru, vznikla rozdílnost života díky rozrůžňování druhů ze společných předků. „(...) člověk a jiní obratlovci se utvářeli podle stejného společného vzoru, že prošli stejnými ranými stadii vývoje a že dosud mají určité stejné rudimenty. Měli bychom proto otevřeně připustit i jejich společný původ.“¹⁸⁴

Lidé mají se zvířaty stejné nejen smysly, ale i některé instinkty, např. pud sebezáchovy, mateřskou lásku, či sací reflex. Stejně máme i pocitování radosti a bolesti, štěstí a strachu. Nikdo nedokáže dát najevo radost tak, jako mláďata zvířat, a co se týče strachu, tak i ten se projevuje stejně jako u nás (srdce buší, svaly se chvějí...). Obdobné je to i u řady vlastností. Silně vyvinutou máme vlastnost napodobování. Zvířata občas napodobují chování druhých zvířat, jako když se dva vlci, vychovávaní mezi psy, naučili štěkat. Pro člověka je jednou z nejvýznamnějších vlastností pozornost, ale i tuto schopnost projevují zvířata, např. kočka, když číhá u díry na myš. Další předností člověka je představivost, pomocí níž spojuje dřívější vjemy a myšlenky nezávisle na své vůli. Stejně tak i zvířata mají sny, což dokládají jejich pohyby a zvuky, jež vydávají během spánku. Vrcholem našich vlastností je zajisté myšlení. Podle Darwina mají tuto schopnost i zvířata. Podle něj si u zvířat můžeme všimnout, jak se zastaví, uvažují a rozhodují se.¹⁸⁵

Jedinou vlastností, kterou se lišíme, je schopnost sebeuvědomění. Žádné zvíře nemá vědomí sebe sama. Pokud tedy pod vědomím sebe sama rozumíme uvažování o otázkách, jako odkud pochází, kam spěje, co je život a smrt apod.¹⁸⁶

¹⁸⁴ DARWIN, CH. *O původu člověka*. Praha: Academia, 1970. s. 25. ISBN neuvedeno.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 50-56.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 61.

Podle Darwina všechny živé bytosti pocházejí ze stejných předků a kromě podobné fyziologie se podobáme i našimi schopnostmi. Přestože nemůže být Charles Darwin počítán za obhájce práv zvířat, neboť se rád věnoval sportovní střelbě ptáků a nebyl zcela proti vivisekci, jeho evoluční teorie napadla převažující představy o rozdílu mezi lidmi a zvířaty. Právě Darwin položil základ pro méně hierarchický pohled na vznik a podobnost mezi druhy.¹⁸⁷

¹⁸⁷ LINZEY, A., *Animal Rights*, in: *Encyclopedia of Science and Religion*, New York: Macmillan 2003, Vol. 1, s. 11

3 SOUČASNÉ ARGUMENTACE ZA PRÁVA ZVÍŘAT

Práva zvířat... Lze vůbec takto hovořit? Mají zvířata práva? Pokud ano, tak jaká práva to jsou? Je vůbec možné na zvířata aplikovat lidská práva? To jsou otázky, o kterých se v současné době intenzivně diskutuje. Přestože existují zastánci práv zvířat, dokonce existuje i celá řada organizací za práva zvířat, tak se jednotného názoru na práva zvířat asi ještě dlouhou dobu nedočkáme. Podle mého názoru si zvířata nějaká práva určitě zaslouží, minimálně právo na důstojný život a na to, aby nemusela zbytečně trpět, ale co ostatní lidská práva, můžeme jim připsat i ta?

Základní rozdíl¹⁸⁸ mezi naším vztahem k druhým lidem a ke zvířatům spočívá v tom, že druhých lidí si vážíme. Všichni věříme aspektu, že si lidí musíme vážit, abychom respektovali jejich vnitřní hodnotu, jíž mají v sobě. Avšak většina z nás si už neuvědomuje, že bychom takto měli respektovat i životy zvířat, neboť i ona mají vnitřní hodnotu. Podobně to jde říci i v právním jazyce. Říkáme, že lidé mají svá práva, včetně práva na život. Díky tomuto právu si nemůžeme s ostatními lidmi nakládat podle našich zálib, ale musíme se k němu chovat s respektem, neboť má svá práva. Všichni víme, že ať už vražda nevinného člověka, znásilnění, zneužívání dětí, či diskriminace je vždy špatná. V současné době řada lidí zastává názor, že bychom stejně tak mohli říci, že i zvířata mají práva, ať už právo na život či právo netrpět. Z tohoto důvodu by každý z nás měl uznat určité povinnosti vůči zvířatům.

Otázkou však zůstává, do jaké míry, jsou tato práva neomezená. Právo na život je u lidí chápáno jako absolutní, přestože se dnes hodně diskutuje o právu na život na samém počátku lidského života, tedy o otázce potratu, a na konci života, tedy o otázce eutanazie. Avšak jak je právo na život absolutní u zvířat? Na tuto otázku se neodpovídá lehce. Musíme nejprve připustit, že i u zvířat existuje odstupňování práv, které závisí na jejich schopnosti cítit. Přestože je tato schopnost vlastní všem tvorům, máme menší výčitky, když zabijeme komára či mouchu, než když zabijeme psa či opici.

¹⁸⁸ Srov. BIRCH, CH. *Úcta ke zvířatům*. In: BIRCH, CH., VISCHER, L. *Život se zvířaty*. Praha: Kalich, 2007. s. 69-75. ISBN 978-80-7017-068-7.

Kromě základního práva na život mají zvířata rovněž právo na to, aby zbytečně netrpěla. Pokud zvířata cítí bolest, pak na tom záleží, stejně jako záleží na bolesti každého člověka.¹⁸⁹ Když se rozhodneme využít nějaké zvíře, nesmíme zapomínat, že toto zvíře nemá možnost vyjádřit svůj nesouhlas. Zvíře se vždy spoléhá na naši dobrou vůli, kterou v řadě případů neprokážeme. Zvířata jsou vnímavá stvoření, která pociťují radost i bolest. Takovýmto stvořením dal Bůh jistá práva, a přestože je člověk ustanoven jejich pánem, není mu dovoleno tato práva porušovat. Řada lidí odsuzuje vraždu člověka, ale již nevidí žádné provinění v tom, když se obětí lidské krutosti stane zvíře.¹⁹⁰

Pravdou zůstává, že ztrácíme pocit příbuzenského pouta se zvířaty, a proto s nimi nakládáme jako s věcmi. Koneckonců i zákon definuje zvířata jako soukromé vlastnictví člověka, jako věc, která je určena pro užití a spotřebu. „*Pro dobro člověka jsme ochotni zabíjet, mučit, ničit. I lidé, kteří by se hrozili myšlenky mučení bezbranného zvířete, své námitky stáhnou, když je ujistíme, že třeba zvlášť barbarský pokus konáme pro dobro člověka.*“¹⁹¹ Nesmíme zapomínat, že zvířata nejsou věci, ale především jsou to stvoření, jež se vyvíjela společně s námi.¹⁹² Nebo ještě lépe, jak by řekl Darwin, jsou to bytosti, které stejně jako my pocházejí ze společných předků.

¹⁸⁹ Anglický obhájce lidských práv Andrew Linzey razí teorii „šlechtnosti“. Podle té jsme povoláni k tomu, abychom zvířatům prokazovali úctu, péči, lásku, šlechtnost a soucit. Argumentuje tím, že zrovnoprávnění zvířat z naší strany vyžaduje mnohem větší míru nesobeckosti než jiná hnutí za zrovnoprávnění. Důvodem je to, že zvířata pro sebe nejsou schopna požadovat svobodu. Srov. BIRCH, CH. *Úcta ke zvířatům*. In: BIRCH, CH., VISCHER, L. *Život se zvířaty*. Praha: Kalich, 2007. s. 75. ISBN 978-80-7017-068-7.

¹⁹⁰ Srov. DAGGETT, H. *Nezadatelná práva zvířat*. In: ČEJKA, J. *Zvířata jsou naši bližní*. Praha: Práh, 2010. s. 117-118. ISBN 978-80-7252-317-7.

¹⁹¹ KOHÁK, E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Slon, 2000. s. 11. ISBN 80-85850-86-9.

¹⁹² Přestože někteří výzkumníci říkají, že neradi navazují vztah se studovanými zvířaty, aby to neovlivňovalo jejich výzkum, držitel Nobelovy ceny a specialista na chování zvířat Konrad Lorenz zastává opačný názor. Podle něj bychom měli studovaná zvířata milovat, neboť osobní pouto se studovanými zvířaty může člověka donutit chápat je jinak, než za pouhé objekty. Když je tedy milujeme, začneme je oceňovat a vnímáme je jako živé subjekty, nikoliv jako objekty. Tento postoj podle něj učiní vědu lepší a spolehlivější. Neboť v důsledku zvýšeného uznání dojde k zlepšení jejich života nikoli proto, že nám můžou posloužit, ale protože jsou živými bytostmi. Pokud nám záleží na zvířatech, stáváme se humánnějšími lidmi. In: BEKOFF, M. *Na zvířatech záleží. Biolog vysvětluje, proč zacházet se zvířaty s respektem a soucitem*. Praha: Triton, 2009. s. 42-43. ISBN 978-80-7387-322-6.

V současné době se na práva zvířat či na morální postavení zvířat můžeme koukat ze čtyř úhlů pohledu. Prvním pohledem je speciesismus; druhým je stanovisko zastánců zvířecích práv, tedy „rightistů“; třetím úhlem pohledu jsou názory zastánců životní pohody zvířat, tedy „welfaristů“ a čtvrtým, posledním hlediskem je utilitarismus.

3.1 SPECIESISMUS

Speciesismus¹⁹³ (species = druh) je název formy zaujatosti nebo diskriminace, jako například rasismus či sexismus. Jedná se o diskriminaci na základě druhu. Tento postoj tedy nehodnotí jedince na základě individuálních charakteristik, ale na základě příslušnosti k druhu. Z tohoto důvodu jsou lidé, kteří příslušnost k nějakému rodu používají jako návod k rozhodnutí, jak zvíře využít, označováni jako speciesisté.

Existují tři základní hlediska, ve kterých se projevuje speciesismus, či „druhismus“:

Za prvé se speciesismus někdy projevuje v ohleduplnosti, kdo nebo co může být členy morálního společenství, tedy kdo nebo co je morálně větší. Na základě toho se někdy říká, že tvorové, kteří mají zkušenosti a cítí, jsou považováni za morální, ale některá zvířata, přestože jsou vnímavá, se nepovažují za morální, protože nejsou pravým druhem. Speciesismus se tedy snaží dokázat podřazenost zvířecího druhu, neboť lidé jsou „vyšší“ a hodnotnější než zvířata.

Za druhé se speciesismus projevuje v tvrzeních o bolesti a utrpení. Mohli bychom to uvést na příkladě s vroucí vodou. Představme si, že nalijeme vařící vodu na dítě a na kočku. Je zvláštní, že většina lidí řekne, že je to špatné v případě opaření dítěte, ale není špatné opařit kočku. Jak dítě tak kočka cítí bolest a trpí, oběma se sníží kvalita života, oba instinktivně prozradí chování, jež se chtělo vyvarovat bolesti. Nárokovat, že opaření

¹⁹³ Srov. FREY, R. G. *Speciesism*, in: *Encyclopedia of Philosophy*, Detroit: Macmillan 2006, Vol. 9. 2nd ed. p 164-165.

dítěte je špatné, ale opáření kočky není špatné výhradně na základě druhů, není morálně rozhodující.

Za třetí se speciesismus projevuje v tvrzeních o hodnotě života. Většina z nás si myslí, že lidský život je cennější než život zvířat. I kdybychom připustili, že lidský život je cennější než zvířecí, ještě to neznamená, že jsou cennější všechny lidské životy. Některé lidské životy mají tak nízkou hodnotu, že se je sami lidé snaží ukončit, nehledě na životy lidí, kteří trvale žijí ve vegetativních stavech. Jsou opravdu tyto životy cennější než životy zcela zdravých zvířat?

Lidé využívají zvířata pro mnoho účelů, ať už pro jídlo, výzkum, zábavu či vzdělání. Naše chování se ospravedlňuje, neboť se jedná o užitek lidstva. To je speciesismus v praxi. Nejlepším způsobem, jak zodpovědět otázky, které v nás speciesismus vyvolává je podle Marca Bekoffa¹⁹⁴ myšlenkový experiment. Představme si situaci, ve které se ve člunu tísní čtyři lidé a pes. Pokud v něm zůstanou všichni pasažéři, pak se člun potopí. Jeden z nich musí být hozen přes palubu, přestože to znamená jistou smrt. Jak se rozhodnete? Většina zřejmě řekne, že přes palubu přehodí psa, neboť je to jen zvíře. Ale co kdyby byl jeden z lidí postižený nebo např. vrah? Nerozhodnete se hodit přes palubu právě jeho? Na tyto otázky si musí každý odpovědět sám. Podle mého názoru stojí každý život, lidský i zvířecí, za záchranu. Jeví se mi to jako správná odpověď, ale otázkou zůstává, zda bych to tvrdila i v této situaci. Pokud si představím, že bych seděla ve člunu s vrahem, asi by bylo těžké zastávat názor, že každý život stojí za záchranu. Koneckonců jsme všichni hnáni instinktem po zachování sebe sama, tak proč riskovat...

¹⁹⁴Srov. BEKOFF, M. *Na zvířatech záleží. Biolog vysvětluje, proč zacházet se zvířaty s respektem a soucitem*. Praha: Triton, 2009. s. 62-63. ISBN 978-80-7387-322-6.

3.2 ZASTÁNCI PRÁV ZVÍŘAT – „RIGHTISTÉ“

Podle zastánců práv zvířat, rightistů, je špatné působit zvířatům bolest, stejně tak by se podle nich zvířata neměla jíst, využívat na experimenty ani zavírat do zoologických zahrad. Podle rightistů by se bolest zvířatům neměla způsobovat, ani když mají lidé z výzkumu na nich prospěch. Spíše bychom se měli poohlédnout po jiných metodách, které by nezpůsobovaly živým tvorům bolest. Zvířata mají svá morální a legální práva, která zahrnují i právo na neublížení. Pokud bychom zvířatům připsali právo na ochranu jejich zájmů, museli bychom se zavázat, že toto právo budeme respektovat. Zastánci práv zvířat zdůrazňují, že zvířecí životy jsou samy o sobě cenné a jejich hodnota tedy nespočívá v tom, zda jsou nám prospěšné nebo zda se nám podobají. Zvíře není majetek, ale živý subjekt, který si zaslouží naši lásku, soucit, úctu a přátelství. Nemůžeme s nimi libovolně nakládat a týrat je, neboť není nic, co by ospravedlnilo bolest či smrt zvířete. Zvířata nejsou méně než lidé.¹⁹⁵

3.2.1 TOM REGAN

Tom Regan bývá často považován za původce moderního hnutí za práva zvířat. Podle něj je v pojetí práv zvířat důležitým pojmem „subjekt života“¹⁹⁶. Tímto subjektem mohou být jak lidé tak zvířata. Jedná o stvoření, která mají kromě vědomé zkušenosti i mentální a behaviorální schopnosti. „*Jedinci jsou subjekty života, pokud jsou schopni vnímat a pamatovat si; pokud mají touhy, víry a preference; pokud jsou schopni jednat záměrně za účelem naplnění tužeb a cílů; pokud jsou vnímaví a mají emocionální život;*

¹⁹⁵ Srov. BEKOFF, M. *Na zvířatech záleží. Biolog vysvětluje, proč zacházet se zvířaty s respektem a soucitem*. Praha: Triton, 2009. s. 88. ISBN 978-80-7387-322-6.

¹⁹⁶ Srov. VANDROVCOVÁ, T. *Zvíře jako pokusný objekt: sociologická reflexe*. Praha: Triton, 2011. s. 48-49. ISBN 978-80-7387-456-8.

pokud mají trvalou psychofyzickou identitu a pokud mají individuálně zakoušenou životní pohodu, která je nezávislá na jejich užitečnosti a zájmech ostatních.“¹⁹⁷

Regan říká, že každé zvíře má svůj životní příběh. Cítí emoce a je svébytným subjektem. Pokud se k němu chováme jako k předmětu, pak mu ubližujeme. Subjektivita je nezbytnou podmínkou pro získání morálního statusu. Tuto vlastnost mají všichni psychicky normální savci, kteří jsou starší jednoho roku. Avšak subjekty života mohou být i ne-savci a některá zvířata, včetně lidí, kteří jsou subjekty ještě před dovršením jednoho roku. Těmto subjektům připisuje vnitřní hodnotu, jíž je nutné respektovat. „*Zacházíme s jednotlivci, kteří mají vlastní hodnotu, způsobem, který respektuje jejich přirozené hodnoty.*“¹⁹⁸ Pokud subjektům ubližujeme, nerespektujeme jejich vnitřní hodnotu. Abychom pochopili nutnost respektovat vnitřní hodnotu subjektů, používá Kantova kategorického imperativu: „*Vypůjčím si část Kantovy fráze, s jedinci, kteří mají vnitřní hodnotu, nesmí být nikdy zacházeno pouze jako s prostředky k zajištění nejlepších celkových důsledků.*“¹⁹⁹ Musíme si uvědomit, že zvířata nebyla postavena do tohoto světa k našemu užívání, nýbrž my jsme na světě, abychom je chránili.

Podle Regana mají všichni mravní zástupci – činitelé určitá základní morální práva. Základní morální práva znamenají, že tito zástupci mají určitá práva bez ohledu na kohokoliv a bez ohledu na postavení. Dále že tato práva jsou univerzální a mají je všichni jedinci. A konečně, že všichni, kdo mají tato práva, je mají stejně.²⁰⁰ „*Jsme svědky nebyvalého rozvoje morálního myšlení, které je završeno udělením práv zvířatům, založeném na principu spravedlnosti a na jejich vnitřní hodnotě.*“²⁰¹

¹⁹⁷ REGAN, T. *The case for animal rights*. Berkeley: University of California Press, 2004. s. 264. ISBN 978-0-520-24386-6.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 248.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 249.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 327.

²⁰¹ REGAN, T. In: DAGGETT, H. *Nezadatelná práva zvířat*, In: ČEJKA, J. *Zvířata jsou naši bližní*. Praha: Práh, 2010. s. 115. ISBN 978-80-7252-317-7.

Reganova teorie nedovoluje ubližovat subjektům, ani jedná-li se o ublížení ve prospěch někoho jiného, protože bychom tím porušovali respekt k jejich vnitřní hodnotě. Zastánci práv zvířat chápou Reganovu důslednost jako největší přednost jeho teorie, ale z hlediska environmentalistů je chápána jako slabost. Vždyť pokud se někde přemnoží některý druh, jako například potkani, u kterých to není nic neobvyklého, pak to může vést k porušení ekosystému.²⁰²

3.2.2 PROJEKT LIDOOOP

Zde, v kapitole o zastáncích práv zvířat, je příhodné zmínit, že v roce 1993 bylo založeno hnutí Lidoop, jež se snaží o přiznání legálních práv lidoopům. Mezi právy, která by měla být lidoopům přiznána, jsou právo na život, ochrana individuální svobody a zákaz týrání a mučení. Jde o to přijmout lidoopy do „obce rovných“, čímž se míní rovná morální ohleduplnost, nikoli podobnost mezi lidmi a lidoopy. Hnutí se zatím soustředí jen na lidoopy, neboť vzbuzují nejmenší vlnu odporu. Lidé jsou schopni uzákonit práva ve prospěch lidoopů, ale nikoli v případě psů, koček, ptáků či myší.²⁰³ Přestože přiznání práv lidoopům není tak nemožná představa, přiznání práv jiným zvířatům je zatím v nedohlednu.

3.3 ZASTÁNCI ŽIVOTNÍ POHODY ZVÍŘAT – „WELFARISTÉ“

Existují lidé, kteří pokládají způsobování bolesti zvířatům za přijatelné, pokud to přinese jisté výsledky ve výzkumu, které posléze pomáhají lidem. Tito lidé nejsou k bolesti zvířat zcela neteční. Sice bychom podle nich neměli působit zvířatům

²⁰² Srov. VANDROVCOVÁ, T. *Zvíře jako pokusný objekt: sociologická reflexe*. Praha: Triton, 2011. s. 50. ISBN 978-80-7387-456-8.

²⁰³ Srov. BEKOFF, M. *Na zvířatech záleží. Biolog vysvětluje, proč zacházet se zvířaty s respektem a soucitem*. Praha: Triton, 2009. s. 74-75. ISBN 978-80-7387-322-6.

nadměrnou bolest, ale zároveň říkají, že stačí, když vezmeme v úvahu jejich tělesnou a duševní pohodu. Více než tato pohoda není zapotřebí.

Zvířata práva mít nemusí. Sice se nemají týrat a zbytečně zneužívat, ale k tomu vystačí, když se postaráme o jejich duševní a tělesnou pohodu. Tuto pohodu musíme respektovat a pečovat o ni. Důležitým bodem v nauce welfaristů je kvalita zvířecího života. Nedomnívají se, že by zvířecí život měl cenu sám o sobě, ale musí být kvalitní. Když zvíře pociťuje blaho, je šťastné a osvobozené od bolesti, strachu a hladu, pak se mu vede dobře a člověk tak splňuje svůj závazek vůči němu. Zvířeti se tedy vede dobře, když může normálně růst a rozmnožovat se a chráníme ho před nemocemi a hladověním.

Využívání zvířat je někdy v zájmu lidských potřeb správné. Z tohoto důvodu připouštějí využívání zvířat pro experimenty či pro potravu. Důležité je, aby se tyto činnosti realizovaly humánním způsobem. Není dobré, aby zvířata trpěla zbytečnou bolestí, která nepřinese užitek. Jejich heslem tedy může být, že účel svěťí prostředky.

Přestože se welfaristé rozcházejí v některých otázkách se zastánci práv zvířat, shodují se v jednom důležitém bodě - že bychom se měli v otázkách morální volby zbavit předsudků speciesismu.²⁰⁴

3.4 UTILITARISMUS

Utilitaristé jsou lidé, kteří berou v úvahu užitečnost zvířat pro člověka. Podle nich je jediným principem, podle kterého se můžeme rozhodovat, princip užitku. Dle tohoto principu posuzujeme, zda je nějaká činnost správná nebo špatná. Zvířata mohou být využívána, pokud bolest, kterou zvíře pociťuje, je nižší než přínos vyplývající pro lidi.

²⁰⁴Srov. BEKOFF, M. *Na zvířatech záleží. Biolog vysvětluje, proč zacházet se zvířaty s respektem a soucitem*. Praha: Triton, 2009. s. 87-90. ISBN 978-80-7387-322-6.

Utilitarismus, jenž je aplikován na zvířata, se značně podobá welfarismu. Využívání zvířat je správné, pokud přínos převažuje nad újmou. V důsledku toho utilitaristé tvrdí, že v zájmu zachování lidského života je správné využít milion myší pro výzkum rakoviny. Újmy myší jsou nižší než výsledný přínos experimentu pro lidstvo. Problém spočívá v potíži spočítat přínosy a újmy, neboť o číslech vždy rozhodují lidé. Proto můžeme utilitaristy podezřít ze zaujatosti ve prospěch člověka. To je důvodem, proč řadu lidí utilitarismus neuspokojuje. V podstatě můžeme říci, že utilitarismus může lidi vést k mylnému závěru, že je správné ubližovat zvířatům, lhát či zabíjet, pokud tím získáme užitek, jenž převyšuje újmu.

Zvířata jsou tedy předem znevýhodněna a v hodnocení končí vždy až za člověkem. Život zvířete nemá stanovenou přesnou cenu a z tohoto důvodu se většina lidí domnívá, že lidský život je prvořadý a tedy důležitější.²⁰⁵

3.4.1 PETER SINGER

Nejznámějším představitelem utilitarismu a zastáncem práv zvířat je Peter Singer. Jeho kniha *Osvobození zvířat*, jež popisuje utrpení zvířat a požaduje rovnost zájmu zvířat, probudila nesmírný zájem o práva zvířat.

Ústředním motivem Singerova myšlení je rovnost, kterou aplikuje na problém bolesti a zabíjení zvířat.²⁰⁶ Podle Singera neexistuje žádné morální ospravedlnění, když nějaká bytost trpí. Zásada rovnosti vyžaduje, aby bylo toto utrpení chápáno stejně u lidí i u zvířat. Není-li bytost schopna pociťovat bolest nebo radost, nezbyvá nám nic, s čím ještě můžeme počítat. Bolest je vědomý stav, který jako takový nemůže být nikdy zkoumán. Bolest je něco, co cítíme, a není možné, abychom pocítili jinou bolest než

²⁰⁵ Srov. BEKOFF, M. *Na zvířatech záleží. Biolog vysvětluje, proč zacházet se zvířaty s respektem a soucitem*. Praha: Triton, 2009. s. 92-94. ISBN 978-80-7387-322-6.

²⁰⁶ Srov. SINGER, P. *Osvobození zvířat*. Praha: Práh, 2001. s. 24-35. ISBN 80-7252-042-3.

svoji. To, že druhé bytosti prožívají bolest, usuzujeme z vnějších projevů, jako je svíjení nebo nařikání. Pokud cítí ostatní lidé bolest jako my, není důvod, proč by ji necítila i zvířata. Všechny vnější příznaky bolesti, které vidíme u lidí, můžeme vidět i u zvířat. Koneckonců snad každý z nás někdy zažil reakci psa v situaci, když se mu přiskřípne ocas. Neexistuje tedy žádné morální ospravedlnění pro to, abychom považovali bolest nebo radost zvířat za méně důležité, než je bolest či radost u lidí.

Podle Singera se někteří lidé domnívají, že máme právo provádět na zvířatech pokusy, jelikož si neuvědomují, co na ně čeká. Ale takovýto názor se nedá nijak morálně zdůvodnit. Nesmíme zapomínat, že zvířata patří do stejné kategorie jako děti a mentálně zaostalí lidé. Z tohoto důvodu se musíme sami sebe zeptat, zda jsme ochotni připustit takové pokusy na dětech a zaostalých lidech. Nejde i v tomto případě o upřednostňování našeho druhu?

Mnoho lidí je druhově nadřazeno i v případě názoru, zda je špatné vzít někomu život. Co se týče lidského života, ten pokládají za posvátný a nedotknutelný, ale proti zabíjení zvířat zpravidla neprotestují. Představme si situaci, že se narodí dítě s poškozením mozku. Toto dítě nebude schopné mluvit, poznávat lidi, ani samostatně rozhodovat. Rodiče dítěte, kteří vědí, že není naděje na zlepšení, požádají lékaře, aby dítě usmrtil. Lékař to samozřejmě udělat nemůže, protože mu to zakazuje zákon, který respektuje princip posvátnosti lidského života. Avšak lidé, kteří by něco takového řekli v případě usmrcení dítěte, nebudou proti, pokud by šlo o usmrcení zvířete. Proč zastávají u zvířat opačný názor? Co je k tomu ospravedlňuje? Opět se jedná o příslušnost k našemu druhu, k rodu homo sapiens, ke kterému zvířata nepatří. Musíme přece považovat každé usmrcení za špatné.

Musíme se vyhnout druhové nadřazenosti a přiznat, že bytosti, jež si jsou podobné, mají stejné právo na život. Příslušnost k našemu druhu nemůže být morálním kritériem. Život některých bytostí má větší cenu než život ostatních, avšak může nastat situace, kdy je život zvířat cennější než životy lidí. Zdravý šimpanz má vyšší stupeň sebeuvědomění než zaostalý člověk, a to je důvod, proč musíme těmto zvířatům přiznat stejné, možná i větší právo na život než zaostalým jedincům.

3.5 ODPŮRCE PRÁV ZVÍŘAT – TIBOR MACHAN

Machan napsal práci „Do animals have rights?“, ve které říká, že zvířata nemají žádná práva a nepotřebují osvobodit. Tím, že se zvířaty nakládáme jako by byli lidmi, se dopouštíme neospravedlnitelné antropomorfizace zvířat. Práva jsou otázkou politiky a jsou aplikovatelné pouze na lidské bytosti, neboť lidské bytosti jsou morálními agenty v morálním prostoru. Pokud odmítneme přiznat práva zvířatům, ještě to neznamena, že bychom pomíjeli morální stránku chování lidí ke zvířatům.

Řada filosofů se domnívá, že jsme-li schopni připsat práva na život a svobodu lidem, pak můžeme učinit totéž pro zvířata. Svá stanoviska obhajují jednak Darwinovou tezí, že mezi lidmi a zvířaty není kvalitativní, ale jen kvantitativní rozdíl, a jednak názorem, že pokud i přesto kvalitativní rozdíl existuje, je důležitější to, v čem se podobáme, tedy sdílení společného zájmu. To je důvodem, proč mají i zvířata nárok na určitá práva.

Podle Machana je rozumnější, když o zvířatech uvažujeme jako o zdroji, který máme k citlivému využívání, než na ně rozšiřovat respekt a práva, jež náležejí lidem. Přírodu můžeme rozdělit podle stupnice důležitosti a lidé jsou mezi všemi druhy těmi nejdůležitějšími. Pokud prokážeme, že člověk je nejdůležitější, pak dokážeme i zdůvodnit využití zvířat pro naše účely. Člověk má morální rozvažování, a proto je nejdůležitějším. Je důležité zmínit, že ani zastánci práv zvířat po zvířatech nepožadují morální rozvažování. Z tohoto úhlu pohledu je tedy využívání zvířat, například při testování bezpečnosti léku, ospravedlnitelné.

Lidská práva spočívají na faktu, že jsou lidé odlišným druhem, jehož příslušníci žijí mravním životem. To je důvodem, proč lidská práva obsahují principy, které jim umožňují mravní život. Zvířata však patří do světa, kde není mravní odpovědnost, a proto se lidská práva nedají aplikovat na zvířata. To, že máme morálku, znamená, že jsme schopni pokládat si otázku: „Jak mám žít?“ Proto máme i práva, jež se k morálce váží a jež nemohou být připsána nižším tvorům.²⁰⁷

²⁰⁷Srov. MACHAN, T. *Do animals have rights?* In: POLÁK, J. A. *Amor vacui – zápisky z cesty. Poznámky k aplikované etice 07: práva zvířat.* [online] 3. prosinec 2011. Dostupné na WWW: <<http://www.kojot.name/912876-poznamky-k-aplikovane-etice-07-prava-zvirat.php>>.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se snažila především předložit ucelenější výklad pojetí lidských práv a pojetí práv zvířat z hlediska jejich vývoje. Jedná se o témata, která, ač mají kořeny v dávné minulosti, zůstávají i nadále aktuální a problematická.

Můžeme si povšimnout, že oba druhy práv jsou nedílnou součástí vývoje naší společnosti. Lidská práva jsou integrální složkou našeho života. Ziskáváme je při narození a provází nás po celý život. Přestože jsou ustanoveny v zákoně, nejedná se o zcela vyřešený problém. Ačkoli si myslíme, že jsme již vyspělá civilizace, tak se i nadále střetáváme s problémy a porušováním práv, ať už jde o práva lidí či o práva zvířat.

Teorie lidských práv jako taková není nejnovější záležitostí. Její kořeny se nacházejí již ve starověku, ale zřejmě nejvýznamnější zlom nastal až ve 20. století, kdy byla přijata Všeobecná deklarace lidských práv obsahující seznam nezákladnějších práv člověka. Naproti tomu je v současné době stále větším trendem hovořit o právech zvířat. Abychom ale mohli o právech zvířat hovořit, musíme si nejprve shrnout, jak jsou dnes zvířata pojímána. V první řadě můžeme říci, že jsou zvířata chápána jako domácí mazlíčci, kteří slouží pro potěšení majitele. Dále jsou vhodným materiálem, který je nám k dispozici a ze kterého máme užitek. Mimo to jsou některá zvířata dokonce chápána jako objekty naší fascinace, například papoušek ara, jež nás oslňuje svým zbarvením. Přestože jsme v současné době o světě zvířat dostatečně informováni, dochází k velkému odcizení vztahu mezi lidmi a zvířaty, které vede k zvěcnění zvířat a jejich znevažování.

V problematice práv zvířat nám vyvstává k řešení zásadní otázka: „Jsou práva zvířat skutečnými právy?“ Nejedná se spíše jen o vyjádření nepráva člověka jednat se zvířaty nelidsky? Říkáme, že zvířata mají práva na to, aby se jim neubližovalo, ale není to jen parafráze toho, že lidé nemají právo ubližovat zvířatům? Stejně tak říkáme, že zvířata mají právo na život, ale není to spíše tak, že člověk nemá právo bezdůvodně zabíjet zvířata? Ať se snažíme sebevíc, stále se na práva zvířat koukáme jakoby přes závoj

lidských práv. Přes veškeré naše úsilí se nedokážeme odpoutat od myšlenky lidských práv. Týká se tedy tato problematika práv zvířat nebo jen nepráva člověka?

Pokud tedy můžeme přiřknout práva jako taková i zvířatům, mohou to být stejná práva, jako mají lidé? Na tuto otázku, jak již bylo řečeno, je možné odpovědět několika způsoby. Podle některých lidí se o právech hovořit nedá, neboť jsou zvířata nižším druhem, který se s naším druhem nedá srovnávat. Pak jsou tací, kteří říkají, že zvířata mají práva na život a na to, aby netrpěla, ale jinak slouží zcela k našemu užítku, takže je můžeme zabíjet pro účely dalšího využití. Důležité však je, aby zbytečně netrpěla. Dále jsou zastánci práv zvířat, podle kterých zvířata musí mít svá práva. Tato práva by zahrnovala právo na život, právo nebýt týrán či právo na svobodu. Dle těchto zastánců nemáme žádné právo na to, abychom zvířata zabíjela pro jídlo. Nejschůdnější cestou je stát se vegetariánem. Důležité je, že bychom podle nich neměli nutit ani malé děti, aby jedly maso, protože se nemohou sami svobodně rozhodnout, zda je to správně.

Podle mého názoru, by zvířata zcela jistě měla mít svá práva, která by byla zakotvena jak v legislativě, tak ve všeobecně přijímaných morálních normách. Avšak mělo by se jednat o jiný druh práv, než jsou práva lidská, anebo by alespoň neměla být v takovém rozsahu, jako jsou lidská práva. Uvedme si to na příkladu. Představme si, že by došlo k zápasu mezi opicemi, při němž by došlo k usmrcení jednoho ze zvířat. Soudili bychom pak druhé zvíře, které by přežilo, za vraždu? Zajisté ne, neboť je to nemožné.

Jde tedy o to, připsat zvířatům taková práva, pomocí kterých by se jim zajistil důstojný život a která by je ochránila před lidskou krutostí. Je nepřijatelné, abychom je degradovali na základě druhu. Koneckonců jsou to živé cítící bytosti a z tohoto důvodu si nezaslouží trpět. Nesmíme zapomínat, že zvířata za sebe nemohou mluvit a nemohou svá práva obhajovat. Naopak lidé mají možnost buď utlačovat ostatní bytosti, dokud nedojde ke zničení této planety, anebo mohou prokázat, že dovedou být nesobečtí a ukončí bezohledné vykořisťování ostatních druhů.

Zvířata jsou na tom v podstatě jako děti či nemohoucí lidé. Proto je na nás dospělých, abychom přijali zodpovědnost nejen za děti a nemohoucí, ale i za zvířata. Zajistit jim,

alespoň prozatím, právo na důstojný život a právo netrpět by mohlo být slibným začátkem.

*„Přiznání práv zvířatům není snahou smazat rozdíly
mezi člověkem a zvířetem; je pouze výrazem toho, že to,
co máme se zvířaty společného, je morálně důležitější než to,
v čem se od nich lišíme.“²⁰⁸*

²⁰⁸ BEST, S. In: ČEJKA, J. *Práva zvířat a povinnost člověka*. In: ČEJKA, J. *Zvířata jsou naši bližní*. s. 119. ISBN 978-80-7252-317-7.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie

AKVINSKÝ, T. *Summa proti pohanům*, Kniha 3. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993. ISBN neuvedeno.

AKVINSKÝ, T. *Summa theologická*. Přeložil Soukup, P. E. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1937. ISBN neuvedeno.

ALLAN, D. J. *Jednotlivec a stát v Etice a Politice*, str. 12 – 13. In: D. J. Allan, „Individual and state in the *Ethics and Politics*“, in: R. Stark (ed.), La „*Politique*“ d’Aristote, Geneve 1965, str. 55-85.

ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*. Praha: Rezek, 2009. ISBN 80-86027-29-5.

ARISTOTELÉS, *Politika I*. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-92-5.

AUGUSTINUS, A. *O Boží obci*. Praha: Vyšehrad, 1950. ISBN neuvedeno.

BOHÁČKOVÁ, R. *Dějiny právního myšlení*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1028-2.

BARTON, J. *Etika a Starý zákon*. Jihlava: Mlýn, 2006. ISBN 80-86498-15-8.

BEKOFF, M. *Na zvířatech záleží. Biolog vysvětluje, proč zacházet se zvířaty s respektem a soucitem*. Praha: Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-322-6.

BIBLE. *Písmo svaté starého a nového zákona*. Podle ekumenického vydání z r. 1985. Biblická společnost v ČSR, 1990.

BIRCH, CH., VISCHER, L. *Život se zvířaty*. Praha: Kalich, 2007. ISBN 978-80-7017-068-7.

BRIGHT, M. *Lidožrouti. Fascinující studie zvířat, jejichž kořistí se stal člověk*. Praha: Ivo Železný, 2000. ISBN 80-237-3798-8.

- ČEJKA, J. *Zvířata jsou naši bližní*. Praha: Práh, 2010. ISBN 978-80-7252-317-7.
- DARWIN, CH. *O původu člověka*. Praha: Academia, 1970. ISBN neuvedeno.
- DE PURY, A. *Člověk a zvíře stvoření Boží. Starý zákon o zvířatech*. Praha: Kalich, 1999. ISBN 80-7017-313-0.
- DESCARTES, R. *Rozprava o metodě*. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0216-5.
- DRVOTA, S. *Od zvířete k člověku*. Praha: Panorama, 1979. ISBN neuvedeno.
- DWORKIN, R. *Když se práva berou vážně*. Praha: Oikoymenh, 2001. ISBN 80-7298-022-X.
- FORTENBAUGH, W. W. *Aristotelés o otrocích a ženách*, s. 1 – 3. In: „Aristotle on Slaves and Women“, in: *Articles on Aristotle, Ethics and Politics*, vol. 2., ed. J. Barnes, M. Schofield, R. Sorabji, London 1977.
- FREY, R. G. *Speciesism*, in: *Encyclopedia of Philosophy*, Detroit: Macmillan 2006, Vol. 9. 2nd ed.
- HAIN, R. *Teorie státu a státní právo v myšlení T. G. Masaryka*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1045-0.
- HOBBS, T. *Leviathan*. Praha: Oikoymenh, 2009. ISBN 978-80-7298-106-9.
- HOLZBACHOVÁ, M. *Amerika země indiánů*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. ISBN neuvedeno.
- HOPKINS P. D. *Natural Law*, in: *Encyclopedia of Philosophy*, Detroit: Macmillan 2006, Vol. 6. 2nd ed.
- HRBEK, I. *Korán*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0246-4.
- HUME, D. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899. ISBN neuvedeno.

- HÝSEK, R. *Lidská práva v islámu*. Praha: Núr-Fethi Ben Hassine Mnasria, 2006. ISBN 80-903196-2-9.
- KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0152-5.
- KESSIDI, F. CH. *Sókratés*. Praha: Svoboda, 1980. ISBN neuvedeno.
- KINCL, J., Urfus, V. *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-134-5.
- KOHÁK, E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Slon, 2000. ISBN 80-85850-86-9.
- KOHNNOVÁ, J. *Člověk a lidská práva: Dokumenty OSN k lidským právům*. Praha: Horizont, 1969.
- KOMÁREK, S. *Ochlupení bližní. Zvířata v kulturních kontextech*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1904-2.
- KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-25384-9.
- KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-613-1.
- KROPÁČEK, L. *Islámský fundamentalismus*. Praha: Vyšehrad, 1996. ISBN 80-7021-168-7.
- KRUMLOVSKÁ, O. *Tajemná duše zvířat. Člověk a nadpřirozené schopnosti ve zvířecím světě*. Praha: Brána, 2006. ISBN 80-7243-280-X.
- KUBŮ, L. *Dějiny právní filozofie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0466-4.
- LINZEY, A., *Animal Rights*, in: *Contemporary American Religion*, New York: Macmillan 1999, Vol. 1.
- LINZEY, A., *Animal Rights*, in: *Encyclopedia of Science and Religion*, New York: Macmillan 2003, Vol. 1.

- LOCKE, J. *Dopis o toleranci*. Brono: Atlantis, 2000. ISBN 80-7108-202-3.
- LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0222-X.
- MINAŘÍK, K. *Komentáře ke Slovu Buddhovu*. Praha: Canopus, 1993. ISBN 80-85202-08-5.
- MONTAIGNE, M. *Eseje*. Praha: Odeon, 1966. ISBN neuvedeno.
- MONTESQUIEU, CH. L. *O duchu zákonů I*. Praha: Oikoymenh, 2010. ISBN 978-80-7298-405-3.
- PATTERSON, CH. *Věčná treblinka. Ve vztahu ke zvířatům jsme všichni nacisté*. Praha: Práh, 2002. ISBN 80-7252-084-9.
- PLATÓN, *Gorgias*, 3. vyd. Praha: Oikoymenh, 2000. ISBN 80-85241-21-8.
- PLATÓN, *Ústava*. 2. vyd. Praha: Oikoymenh, 2001. ISBN 80-86005-28-3.
- PODBORSKÝ, V. *Dějiny pravěku a rané doby dějinné*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. ISBN 80-210-2159-4.
- RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria publishing, 1995. ISBN 80-85605-89-9.
- REGAN, T. *The case for animal rights*. Berkeley: University of California Press, 2004. ISBN 978-0-520-24386-6.
- ROUSSEAU, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1949. ISBN 80-86473-10-4.
- SINGER, P. *Osvobození zvířat*. Praha: Práh, 2001. ISBN 80-7252-042-3.
- SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva: Jejich přirozenoprávní základ*. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-036-7.
- SWIEZAWSKI, S. *Nový výklad sv. Tomáše*. Brno: Cesta, 1998. ISBN 80-85319-78-0.

ŠKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN80-7184-357-1.

TROJAN, J. S. *Idea lidských práv v české duchovní tradici*. Praha: Oikoymenh, 2002. ISBN 80-7298-044-0.

VANDROVCOVÁ, T. *Zvíře jako pokusný objekt: sociologická reflexe*. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-456-8.

VESELOVSKÝ, Z. *Člověk a zvíře*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0756-3.

ZIMMERMAN, L. J. *Indiáni Severní Ameriky. Víra a rituály. Duchové země a oblohy*. Praha: Knižní klub, 2003. ISBN 80-242-0955-1.

Časopisné statě

HOFFE, O. *Aristotelovy ústřední výroky o člověku*, str. 8. In: O. Höffe, „Grundaussagen über den Menschen bei Aristoteles“, in: *Zeitschrift für philosophische Forschung* 30, 1976.

KULLMANN, W. *Člověk jakožto politický živočich u Aristotela*. s. 9-11. Původní článek „Man as a Political Animal in Aristotle“, in: *A companion to Aristotle's Politics*, ed. D. Keyt & F. D. Miller jr., Oxford/Cambridge (Mass.) 1991.

Internetové zdroje

CHLUMSKÁ, L. *Etika ochrany zvířat*. [online] s. 3. Dostupné na WWW: <<http://www.ochranazvirat.cz/11/czech/rubrika/ochrana-a-prava-zvirat/>>.

MACHAN, T. *Do animals have rights?* In: POLÁK, J. A. *Amor vacui – zápisky z cesty. Poznámky k aplikované etice 07: práva zvířat*. [online] 3. prosinec 2011. Dostupné na WWW: <<http://www.kojot.name/912876-poznamky-k-aplikovane-etice-07-prava-zvirat.php>>.

Muslimové a jejich vztah ke zvířatům. In: Časopis Almanára. [online]. 5. květen, 2002. Dostupné na WWW: <<http://www.animalrights.webz.cz>>.

Sacred Destinations, sacred places, religion art. Lascaux Caves. [online]. 8. listopad, 2009. Dostupné na WWW: <<http://www.sacred-destinations.com/france/lascaux-caves>>.

Životopis svatého Antonína z Padovy. In: Farnost sv. Antonína-Hrabětice. [online]. 13. červen, 2008. Dostupné na WWW: <<http://www.farnost-hrusovanynadjevisovkou.cz/farnost-sv-antonina-hrabetice/>>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I. Hobbesův Leviathan

Příloha II. Rawlsův diagram

Příloha III. Jeskyně Lascaux

Takto vypadal titulní list prvního vydání Hobbsovy knihy Leviathan.²⁰⁹

²⁰⁹ HOBBES, T. *Leviathan*. Praha: Oikoymenth, 2009. ISBN 978-80-7298-106-9.

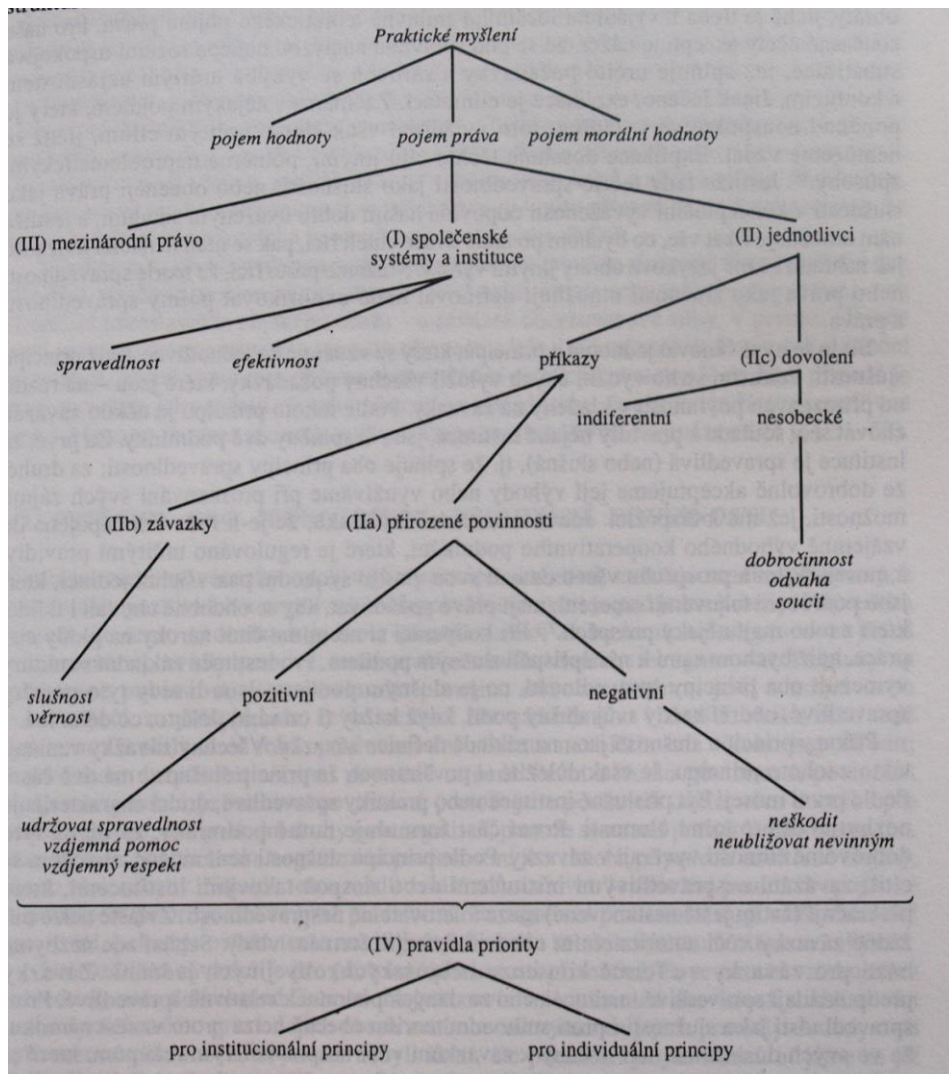

Diagram ukazuje, jaké principy musíme vybrat, dříve než budeme mít úplnou koncepci práva. Římské číslice udávají pořadí, ve kterém musejí být různé principy v původním stavu uznány. Nejdříve to musí být principy pro základní strukturu, pak pro jednotlivce a dále pro mezinárodní právo.²¹⁰

²¹⁰ Srov. RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria publishing, 1995. ISBN 80-85605-89-9. s. 74.

Pracovník pracuje v jeskyních Lascaux po jejich uzavření pro veřejnost.

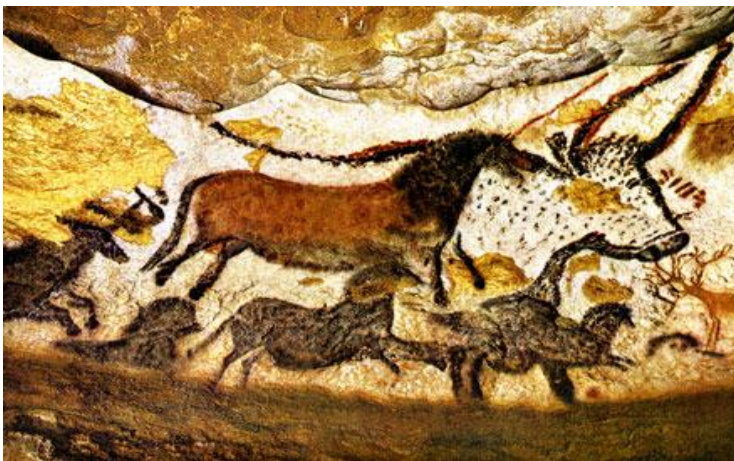

Neznámé zvíře, kterému se přezdívá „jednorožec“.

²¹¹ *Srov. Sacred Destinations, sacred places, religion art. Lascaux Caves.* [online]. 8. listopad, 2009. Dostupné na WWW: <<http://www.sacred-destinations.com/france/lascaux-caves>>.

Jedna z mála scén, která zahrnuje i člověka.

Běžící koně a býci.

Jeskynní malba koně.

ABSTRAKT

JIROUŠKOVÁ, T. *Lidská práva a práva zvířat*. České Budějovice 2012. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce Doc. Tomáš Machula, Ph.D., Th.D.

Klíčová slova: lidská práva, přirozené právo, vývoj lidských práv, vývoj vztahu ke zvířatům, práva zvířat, druh, životní pohoda zvířat

Práce se zabývá problematikou lidských práv a práv zvířat. Je rozdělena do třech základních částí. První kapitola nabízí přehled historického vývoje lidských práv a snaží se poukázat na provázanost tohoto vývoje se současným chápáním lidských práv. Druhá kapitola se zabývá vývojem našeho vztahu ke zvířatům. Poukazuje na historický, filosofický a náboženský aspekt tohoto vztahu. Poslední kapitola je zaměřená na současnou argumentaci za práva zvířat. Část kapitoly je věnována i odpůrci práv zvířat Tiboru Machanovi, podle kterého zvířata žádná práva nepotřebují.

ABSTRACT

The human rights and the animal rights

Key words: human rights, natural law, development of human rights, development of relationship with animals, animal rights, species, welfare of animals

The thesis, which deals with the issue of human rights and animal rights, is divided into three basic chapters. The first chapter offers a summary of the historical development of human rights and seeks to highlight the coherence of this development with the current understanding of human rights. The second chapter focuses on the development of our relationship with animals. This chapter describes the historical, philosophical and religious aspects of the relationship. The final chapter focuses on the current arguments for animal rights. Part of this chapter is devoted to the animal rights opponent Tibor Machan, according to whom the animals do not need any rights.